

Máša, Pavel

**"Já chci staré věci zachovat a zařídím museum v domě..." : domovy Libuše
Bráfové jako místa osobní a národní paměti**

Studia historica Brunensia. 2022, vol. 69, iss. 1, pp. 23-56

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SHB2022-1-2>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/145157>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

„Já chci staré věci zachovat a zařídím museum v domě...” Domovy Libuše Bráfové jako místa osobní a národní paměti

**“I want to keep the old things and set up a museum in the house...”
Homes of Libuše Bráfová as Places of Personal and National Memory**

Pavel Máša / pavelmasa@seznam.cz

Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Abstract

Libuše Bráfová, granddaughter of František Palacký and daughter of František Ladislav Rieger, decided to set up a museum in the house where her family had lived for several generations. In my paper I will focus on the following questions: What did the idea of home mean to Bráfová? Why did she decided to open her house to public? What were functions and purpose of the museum and why was setting it up so difficult? Besides, I will be interested in the functioning of the museum in the first years of its existence, the popularity of this institution among the Czech public and the experiences of visitors of the home of the most important Czech family in the 19th century.

Keywords

Libuše Bráfová – František Ladislav Rieger – František Palacký – museum – home – memory

Úvod

Málokterou sféru života považujeme za natolik soukromou jako náš domov, tedy místo, kde žijeme s našimi nejbližšími a které nám poskytuje pocit zázemí a bezpečí.¹ Existuje ale i další důvod, proč si k domovu vytváříme velmi intimní vztah. Podle francouzského sociologa Maurice Halbwachse „naše materiální okolí nese otisk nás i druhých. Náš dům, nábytek a způsob jeho rozmístění i uspořádání pokojů, v nichž bydlíme, nám připomínají naši rodinu a přátele, s nimiž se často v tomto prostředí setkáváme“.² Obydlí každého z nás je skutečně plné vzpomínek, jedná se o místo naší osobní paměti, ale současně se zde „kříží paměť jednotlivce s pamětí rodiny“.³ I proto se většinou snažíme svůj domov chránit před vnějším světem a nepovolanými zraky, které by mohly narušit jeho důvěrnost. Opačnou cestou se vydala Libuše Bráfová (1860–1930). Vnučka „otce národa“ Františka Palackého (1798–1876), dcera „vůdce národa“ Františka Ladislava Riegra (1818–1903) a choť národohospodáře Albína Bráfa (1851–1912) se rozhodla pražský byt, v němž její rodina po několik generací žila, po svojí smrti zpřístupnit široké veřejnosti coby muzeum rodu, který výrazně ovlivnil české dějiny 19. století. Místo osobní či rodinné paměti se tak mělo stát důležitým místem paměti celého českého národa. „Museum Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra“ bylo roku 1931 skutečně otevřeno jako soukromá instituce, v roce 1961 přešlo do majetku státu a stalo se součástí Národního muzea, pod jehož správou se nachází dodnes jako „Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra“.

Odborná literatura, která se muzeem zabývá, není příliš rozsáhlá. V roce 1935 o něm vyšel v *Národních listech* obsáhlý článek *Ovzduší buditelského rodu*⁴ od historika Karla Stloukala a výtvarného kritika Josefa Richarda Marka, který byl posléze publikován jako samostatná brožura.⁵ Zatímco Stloukal vylíčil historii domu a přiblížil členy rodiny, kteří jej obývali, Marek se zaměřil na vybavení jednotlivých místností muzea. Dále je k dispozici několik průvodců po muzeu z pera Zoroslavy Drobné a Dany Přenosilové.⁶ Tyto texty se vzhledem ke svému účelu věnují především popisu interiéru a sbírkových fondů, i když se okrajově dotýkají rovněž historie instituce. Z výše uvedených publikací vycházel rovněž Lubomír Sršeň, který se o muzeu zmínil v závěru své studie o salonu Palackých a Riegrových⁷ a také sepsal zprávu o rekonstrukci památníku v 90. letech.⁸

1 Srov. Masnerová, Jiřina: heslo „Domov“. In: J. Linhart – A. Vodáková – P. Kelner: Velký sociologický slovník. Svazek 1. A–O. Praha 1996, s. 219.

2 Halbwachs, Maurice: *Kolektivní paměť*. Praha 2009, s. 185–186.

3 Assmannová, Aleida: *Prostory vzpomínání*. Podoby a proměny kulturní paměti. Praha 2018, s. 337.

4 Marek, Josef Richard – Stloukal, Karel: *Ovzduší buditelského rodu*. Národní listy 10. 3. 1935, s. 13.

5 Marek, Josef Richard – Stloukal, Karel: *Museum Fr. Palackého a Fr. Lad. Riegra*. Praha 1935.

6 Drobná, Zoroslava: *Památník Františka Palackého v Praze*. Praha 1976; Táž: *Památník Františka Palackého v Praze*. Praha 1990; Táž – Přenosilová, Věra: *Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra*. Praha 1999; Přenosilová, Dana: *Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra = Memorial of František Palacký and František Ladislav Rieger*. Praha 2018.

7 Sršeň, Lubomír: *Pražský salon u Palackých a Riegrových*. In: *Salony v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 18. ročníku sympozia k problematice 19. století. Praha 1999, s. 93–107.

8 Sršeň, Lubomír: *Zpráva o probíhající rekonstrukci Františka Palackého v Praze*. Zpravodaj Historického klubu 8, 1997, č. 1, s. 45–48.

Stranou badatelského zájmu tedy prozatím zůstávají některá důležitá témata související se vznikem muzea, například právě pnutí mezi soukromou a veřejnou rovinou proměny domova Libuše Bráfové v památník její rodiny. Zajímat mě z toho důvodu bude, proč se Bráfová k tomuto kroku odhodlala, co od rodinného muzea očekávala, jak si tuto instituci představovala, jaké překážky při jejím zřízení musela překonat a zda se muzeum skutečně stalo významným místem české historické paměti, jak jeho zakladatelka doufala. Důležité proto bude zjistit, jaký byl o muzeum zájem ze strany veřejnosti, co lidé očekávali od jeho prohlídky a jaké pocity v těchto prostorách zažívali. Přínosné může být rovněž zasazení vzniku a fungování muzea do širších souvislostí tehdejší muzeální praxe, díky čemuž lépe vynikne povaha této instituce i její specifika.

Při hledání odpovědí na tyto otázky mohou být nápomocna paměťová studia. V poslední době začíná být i v českém prostředí věnována větší pozornost vzájemnému poměru a působení individuální, rodinné a širší kolektivní (například národní) paměti. Právě rodinná paměť je velmi důležitá z hlediska utváření identity členů rodu, přičemž zájem badatelů se soustředí zejména na fungování a konstrukci tohoto typu paměti.⁹ Prozatím však u nás nevzniklo příliš mnoho prací, které by se na konkrétních případech zabývaly tím, jak se jednotlivci vztahují k minulosti své rodiny.¹⁰ Právě úsilí Libuše Bráfové založit rodinné muzeum se jeví jako příhodné ke sledování této problematiky. Poznatky, které budou v rámci výzkumu přineseny, by tak v budoucnu mohly napomoci vyvodit obecnější závěry o mechanismech a významu rodinné paměti.

Z hlediska tématu domova je důležitý rovněž vztah paměti a místa či prostředí, jímž se paměťová studia zabývají už od svých počátků, jak je patrné i z výše citované úvahy zakladatele oboru Maurice Halbwachse. V této souvislosti je nutné zmínit především francouzského historika Pierra Noru, který z „prostředí“ paměti učinil jedno z hlavních témat svého výzkumu. Navíc přišel s vlivným konceptem „míst paměti“ jako symbolických nosičů informací o minulosti. Takovým místem může být určitý fyzický prostor nebo objekt, ale také abstraktní idea.¹¹ Právě na „domov“ je možné nahlížet oběma těmito způsoby. Paměťová studia přinesla cenné postřehy rovněž k charakteru a významu muzeí jako míst či institucí paměti. Opět můžeme odkázat na práce Pierra Nory či Aleidy Assmannové.¹²

Muzea lze ovšem chápat nejen z hlediska paměti, kterou mají uchovat a dále zprostředkovat, ale také jako specifické instituce, v nichž hraje velkou roli vnímání a vizualita. Mimořádně důležitý je přitom kontext, v němž jsou jednotlivé exponáty uspořádány a prezentovány a který na návštěvníka působí přinejmenším stejně jako vystavené předměty samotné. V úvahu je třeba brát i roli diváka. Ten není pouhý pasivní příjemce „objektivního“ sdělení, které je mu v expozici prostřednictvím libreta předkládáno, ale

9 Švaříčková-Slabáková, Radmila: *Úvod: Rodinná paměť v kontextu paměťových studií a orální historie*. In: Táž – I. Sobotková – M. Filipowicz – A. Zachová – J. Kohoutová – M. Petrů: *I rodina má svou paměť. Rodinná paměť v interdisciplinárním kontextu*. Praha 2018, s. 11–20, zde s. 13–14.

10 Kohoutová, Jitka: *Rodina v historii*. In: Tamtéž, s. 113–119.

11 Nora, Pierre: *Mezi pamětí a historií*. Problematika míst. In: *Antologie francouzských společenských věd*. Praha 1998, s. 7–31.

12 Assmannová, Aleida: *Prostory vzpomínání*.

aktivní činitel, který do muzea přichází s určitým očekáváním, znalostmi a představami, které ovlivňují, na co a jak se bude dívat a jaké významy bude nalézat. Lidé při prohlídce navíc nezapoují pouze rozum a vědomosti, ale také emoce. Tato perspektiva je typická pro moderní muzeologii i vizuální studia, která v českém prostředí inspirativně rozvíjí například Ladislav Kesner,¹³ a může být nosná rovněž při pokusu zjistit, jak se návštěvníci cítili a co „viděli“ v obydlí Palackého a Riegra.

Pro porozumění okolnostem vzniku muzea Palackého a Riegra je nutné zohlednit, jak podobné instituce na přelomu 19. a 20. století a za první republiky vznikaly, vypadaly a fungovaly. Všeobecný přehled o muzeologii, muzeích a jejich typologii pro tehdejší dobu podává Jiří Špét.¹⁴ Bohužel doposud schází podrobné zmapování a rozbor památníků a pamětních síní v předválečné a meziválečné éře, jímž disponujeme až pro pozdější období.¹⁵ Detailnější informace a příklady ke komparaci však můžeme čerpat z dobového tisku, průvodců po konkrétních památnících, případně z odborné literatury, která doposud byla jednotlivým muzeím tohoto druhu věnována. Přínosné mohou být rovněž teoretické texty, které vysvětlují povahu a specifika obdobného typu expozic.

Jako hlavní pramen mi poslouží korespondence Libuše Bráfové, především dopisy, které si vyměňovala se svým švagrem Václavem Červinkou (1844–1929), s nímž se o plánech na zřízení muzea radila. Dopisy Bráfové umožňují poznat její názory, motivaci jejího jednání i představy o zamýšlené instituci. Pro pochopení jejího vztahu k domovu jsou důležité rovněž její testamenty a vzpomínkové texty, ať už publikované nebo nacházející se v její pozůstalosti. Dále využiji svědectví osob, které domov Palackého a Riegrovy rodiny navštívily. Ta jsou k dispozici převážně v dobových novinách a časopisech, případně v memoárové literatuře. Tisk bude využit rovněž kvůli zpravodajství, reportážím a spolkovým oznámením. Touto cestou lze alespoň do jisté míry poznat, jak muzeum po svém otevření fungovalo a jaký o ně byl zájem. Soustředit se budu na prvních deset let existence muzea, tedy na období, o němž máme minimum zpráv a kterému nebyla věnována pozornost ani v dosavadní literatuře. Rád bych takto osvětlil nejen počátky této v českých poměrech ojedinělé instituce, ale také přispěl k poznání, jak Libuše Bráfová pečovala o odkaz svojí rodiny a jakou pozici v české historické paměti v první polovině 20. století zaujímal František Palacký a František Ladislav Rieger.

Domovy Libuše Bráfové

Pocit domova bývá vysoce subjektivní a nemusí se nutně vázat na jediné místo,¹⁶ což dosvědčuje případ Libuše Bráfové. Ta měla hned několik domovů a každý z nich byl

13 Kesner, Ladislav: *Teorie, vizuální zobrazení a dějiny umění*. In: *Vizuální teorie. Současné anglo-americké myšlení o výtvarných dílech*. Ed. Týž. Jinočany 1997, s. 9–45; Týž: *Muzeum umění v digitální době*. Vnímání obrazů a prožitky umění v soudobé společnosti. Praha 2000.

14 Špét, Jiří: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Brno 2003.

15 Např. Vitko, Martin: *Fenómén izieb revolučných tradícií v socialistickom Československu*. *Museologica Brunensia* IV, 2015, č. 1, s. 8–15.

16 Viz Masnerová, J.: heslo „Domov“.

1 Zámek Maleč, dnešní stav. (Foto autora.)

pro ni důležitý z jiného důvodu. Na prvním místě je třeba zmínit MacNevenův palác v Palackého ulici v Praze, kde se Bráfová narodila a prožila většinu svého života. Palác zakoupil v roce 1811 pražský advokát Jan Měchura (1774–1852), s jehož dcerou Terezií (1807–1860) se v roce 1827 oženil František Palacký. Novomanželé se v domě usadili a později se sem přistěhoval i František Ladislav Rieger, který si vzal jejich dceru Marii (1833–1891). Od roku 1891 zde pobývali rovněž manželé Bráfovi.¹⁷ V bytě tak společně žilo a postupně se vystříдалo několik generací rodu, přičemž každá z nich zanechala svoji osobitou stopu v podobě a zařízení interiéru.

Za druhý domov Libuše Bráfové můžeme považovat malečský zámek, který její otec zakoupil v roce 1862, tedy dva roky po narození Bráfové, jako letní reprezentační sídlo a současně hospodářské zázemí pro svoji politickou činnost. Na sklonku života Bráfová napsala, že právě „*Malčí náležejí nejbláženější vzpomínky z mého dětství*“.¹⁸ Společně se svým bratrem Bohušem (1857–1907) a místními dětmi zde zažila mnohá dobrodružství

17 K historii domu viz Marek, J. R. – Stloukal, K.: *Museum Fr. Palackého a Fr. Lad. Riegra*; Sršeň, L.: *Pražský salon u Palackých a Riegrových*; Baťková, Růžena a kol.: *Umělecké památky Prahy*. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998, s. 418–419.

18 Archiv Národního muzea v Praze (dále jen ANM), fond Libuše Bráfová, kart. 31, inv. č. 906, Mé vzpomínky na dětská léta, nepaginováno.

a v pozdějších letech se jí na zámku dvořil její budoucí manžel Albín.¹⁹ Kouzlo Malče však postupně vyprchalo. Rieger doufal, že malečský velkostatek předá svým potomkům, kteří ale o zadlužené hospodářství nejevili zájem.²⁰ Bohuše, který se chtěl plně věnovat vědecké činnosti, vyhlídka na hospodaření nelákala²¹ a samotná Libuše byla v této otázce vnitřně rozpolcená. Z nostalgických důvodů by byla ráda, kdyby Maleč zůstala v držení rodiny,²² na druhou stranu se na tuto možnost dívala skepticky a nezamlouvaly se jí ani nákladné stavební úpravy zámku, které Rieger v posledních letech života plánoval.²³

Maleč nakonec skutečně zdědil Bohuš, který však velkostatek pronajal a po jeho předčasné smrti rodina ztratila s místem kontakt. Ten obnovili až Bohušovi dospívající synové, především Bohuš ml. (1895–1976), který začal na statku opět hospodařit. Bráfová po úmrtí otce odmítala Maleč dlouhá léta navštívit. Nakonec k tomu sice našla odvahu a na zámek za svým synovcem příležitostně jezdila, občas si ale posteskla, že to již není Maleč Palackého a Riegra, kterou kdysi důvěrně znala.²⁴ Na druhou stranu jí záleželo na tom, aby historik Jan Heidler, který se chystal psát Riegrův životopis, na zámek zavítal a osobně se seznámil s místem, které pro „vůdce národa“ tolik znamenalo.²⁵

Třetím domovem Bráfové byla vila v Roztokách, kterou s manželem zakoupili v roce 1903. Roztoky ležící nedaleko Prahy se během druhé poloviny 19. století staly oblíbeným místem pobytu pražské honorace, která si zde stavěla letní sídla.²⁶ Tento modernější styl bydlení oproštěný od starostí s řízením rozsáhlého hospodářství manželům Bráfovým vyhovoval, navíc si „oblíbili místní krajinu a zdravý vzduch, oceňovali i dobré spojení mezi letním bytem a Prahou“.²⁷ Na rozdíl od pražského paláce a malečského zámku byly Roztoky po

19 Vojáček, Milan: *V zájmu národa? Rodinný život vnuček otce národa, Marie a Libuše Riegrových*. In: *Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. Sborník z konference konané 13. – 14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích. Pardubice 2007, s. 141–148, zejména s. 147.

20 K hospodaření na Malči viz Vojáček, Milan: *František Ladislav Rieger a velkostatek Maleč*. Ekonomické záležitosti politické činnosti vůdce národa. Praha 2013.

21 Tamtéž, s. 135.

22 ANM, fond Marie Červinková-Riegrová, kart. 39, L. Bráfová V. Červinkovi 26. 3. 1901. Srov. Vojáček, M.: *František Ladislav Rieger*, s. 56.

23 Tehdejší situaci dobře ilustruje Riegrův dopis Václavu Červinkovi z roku 1900: „*Letos ovšem stavba asi ještě nebude možná, ale ke třistaletému jubileu zámku bych to rád měl, dá-li mi pánbůh živobytí. Ale tu mi včera Libuše pravila: K čemu? Beztoho to je ohavné – a beztoho se to musí po tvé smrti prodat. Já na to, že když to uděláme uhlavnější a obyvatelnější, lépe se to prodá. [...] Ale tu jsme ovšem u jiné otázky: my jsme si s nebožkou uložili mnohé strádání, aby se ten statek rodině zachoval [...]. Snad jsou to iluze, ale já starý člověk se tím těším [...]. Po mé smrti konečně děj se vůle boží a dětí mých.*“ Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále jen LA PNP), fond Václav Červinka, F. L. Rieger V. Červinkovi 5. 1. 1900.

24 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 20. 3. 1922. Podobné pocity s Bráfovou sdílel rovněž Václav Červinka, který na malečském velkostatku působil jako hospodářský správce a krátce po Riegrově smrti odešel do důchodu. Znovu se do Malče podíval až po roce 1918 na naléhání Bráfové: „*Správně podotýkáte, že není dnešní Maleč Malčí Palackého a Riegra. Dnešní Maleč by ani nepoznali a sotva by se jim tam chtělo!*“ ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 3. 4. 1922.

25 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 15. 7. 1919.

26 Lenderová, Milena – Jiránek, Tomáš – Macková, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2020, s. 57–58.

27 *Slavné vily středoevropského kraje*. Ed. R. Švách. Praha 2010, s. 77.

2 Libuše Bráfová s manželem Albínem a synem Václavem. (Archiv Národního muzea, fond Libuše Bráfová, kart. 36., Rodinné fotografie, inv. č. 1114.)

Bráfovou především domovem její nukleární rodiny, kterou tvořila s manželem Albínem a synem Václavem (1888–1908). I tady se však obklopila řadou rodinných památek²⁸ a předměty lidového umění, jehož sbírání se věnovala. Plánovanou roztockou idylu ale zmařily osobní tragédie, které Bráfovou postihly. V roce 1908 zemřel na tuberkulózu její syn a roku 1912 po delší nemoci také její choť. Bráfová poté až do smrti pobývala střídavě v Praze a Roztokách, kam se ráda uchýlovala před ruchem moderního velkoměsta, jímž se Praha v té době k její nelibosti stávala.²⁹

Při rozhodnutí vytvořit ze svého domova rodinné muzeum tak volba Bráfové přirozeně padla na její pražský byt. Ten se jednak nacházel v jejím vlastnictví, jednak byl nejúžejší spojen s pamětí rodiny a jednak v něm bylo shromážděno nejvíce památek na jednotlivé členy rodu. Zásahu na tom měla do značné míry právě Bráfová, která se snažila po Riegrově smrti přední část bytu se salonem a přílehlými pracovny svého děda a otce píetně uchovat ve stávající podobě. Také ve své závěti z roku 1909 dala jako podmínku pro dědice, aby v těchto třech pokojích zachovali na místě všechno původní vybavení. Pokud

²⁸ Tamtéž, s. 79.

²⁹ ANM, fond Marie Červinková-Riegrová, kart. 39, L. Bráfová V. Červinkovi 8. 3. 1925.

by toto přání nebylo respektováno, veškerý mobiliář měl připadnout Muzeu Království českého.³⁰ Už v době, kdy Bráfová se vznikem rodinného muzea ještě nepočítala, se tedy snažila památky na svoje blízké trvale zabezpečit.

Myšlenka vzniku muzea

Zachování rodinných památek byl problém, s nímž se Palackého a Riegrova rodina potýkala dlouhodobě. V Praze, Malči i Roztokách se nacházelo velké množství předmětů každodenní potřeby jednotlivých příslušníků rodu, jejich portréty, nábytek, umělecká díla či jiné starožitnosti. Rodina si byla vědoma, že se nejedná o ryze osobní memorabilie, ale také o upomínky na významné představitele českého národního hnutí. Proces sekularizace, který během 19. století probíhal, znamenal současně „ponáboženštění jiných oblastí společenského života“, přičemž jednou z nejdůležitějších forem světského náboženství se stal národ.³¹ Jeho přední osobnosti jako Palacký a Rieger mohly být považovány za národní „světce“³² a předměty, které k nim měly nějakou vazbu, plnily podobnou úlohu jako relikvie. Byly sbírány, vystavovány, s úctou opatrovány a mnohdy předávány z generace na generaci. Například při pohřbu Františka Palackého v Lobkovicích v roce 1876 si shromáždění lidé ještě před koncem obřadu spontánně rozebrali věnec položený na rakvi, aby si odnesli několik lístků na památku. Tři snítky si do svého deníku vlepil i historik Josef Kalousek, který se pohřbu účastnil.³³ Rovněž vikář a děkan František Havrda se při kondolování Bohuši Riegrovi po smrti jeho otce pochlubil, že vlastní studentský kufr „vůdce národa“, který mu kdysi darovala Riegrova matka. Předmět si později přál získat Vojta Náprstek, ale Havrda mu dát tuto vzácnou památku odmítl s tím, že „kufr má pro mne zvláštní, pretium affectionis.“³⁴

Jednotlivci i veřejnost jevíli o památky na Palackého a Riegra značný zájem. Rodině často přicházely prosby, zda by mohla některé pamětihodnosti zapůjčit na různé výstavy či slavnosti. O oblečení a další osobní předměty členů Riegrova rodu žádali rovněž umělci, kteří se chystali zhotovit jejich podobizny. Na přelomu 19. a 20. století se dokonce objevilo několik návrhů na zřízení muzea, v němž by se stále vzácnější upomínky na „otce“ a „vůdce“ národa shromáždily a trvale vystavily.

30 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 1, Závěti, Poslední vůle 23. 5. 1909.

31 Hanuš, Jiří: *Historie moderní doby*. Rozhovory o základních pojmech, událostech a problémech 19. století. Brno 2004, s. 68.

32 Např. ANM, fond F. L. Rieger, kart. 138, Vincenzo Špirek Bohuši Riegrovi 10. 3. 1903.

33 ANM, fond Josef Kalousek, kart. 2, inv. č. 127, Deník IX (8. 9. 1872 – 2. 3. 1881), s. 62. Kalousek, který musel pro nával lidu sledovat pohřeb z nedalekého lešení, tuto upomínku dostal přímo od Palackého rodiny a narušení obřadu, jímž byli pozůstalí pohoršeni, se osobně neúčastnil. Blíže k události viz Pavel Máša: *Poslední věci vlastence*. Smrt a pohřeb Františka Palackého. Pražský sborník historický XLIV, 216, s. 43–97, zde s. 73.

34 ANM, fond F. L. Rieger, kart. 138, František Havrda Bohuši Riegrovi 10. 3. 1903.

Myšlenka vytvořit muzeum Františka Palackého zazněla již v roce 1896 v souvislosti s plánovanou výstavbou jeho pomníku.³⁵ O možnosti otevřít muzeum „otce národa“ v jeho rodném domě v Hodslavicích uvažoval o dva roky později rovněž Klub českých turistů.³⁶ Také na valné hromadě Družstva pro postavení Riegrovy mohyly na Kozákově v roce 1911 bylo navrženo, aby se místo mohyly, jejíž vybudování se z finančních důvodů jevílo jako stále více nereálné, na hoře Kozákov postavila vyhlídková věž, v jejíž dolní části by se zřídilo Riegrovo „mausoleum“ uchováající „památky na Riegra“. „Nápad jistě nevalně šťastný, poněvadž sotva bude dostatečné množství předmětů dost cenných, aby se mohlo na opravdovou a důstojnou oslavu muže tolik vynikajícího v tomto směru pomýšleti,“ komentoval úmysl autor novinové zprávy o valné hromadě, který tak zároveň dobře vystihl důvod, proč se žádný z podobných plánů nakonec neuskutečnil.³⁷ Památky na Palackého a Riegra byly v oné době roztroušeny mezi mnoha soukromými vlastníky, kteří se jich obvykle nemínili vzdát, jak ukázal případ Havrdy a Náprstka. Většina pamětihodností se pak nacházela v rukou příbuzných a pozůstalých, se kterými by bylo nutné zřízení muzea domluvit, o což se ale nikdo nepokusil.

Nejnadějnějším se v tomto ohledu zdál být podnět vzešlý z pražské samosprávy. V roce 1914 během schůze obecních starších města Prahy připomněl Luboš Jeřábek, který se dlouhodobě věnoval problematice kultury a památkové péče,³⁸ svůj dřívější návrh, aby hlavní město zřídilo „interieury památek po Riegrovi a Palackém“ společně s interiéry dalších osobností jako Smetana či Dvořák. Využít se k tomu měl dům U Minuty, „který jest pro interieury našich vynikajících mužů s nevelkými místnostmi jakoby stvořen“. Zřídila by se tak instituce, která „se může státi pro Prahu velkou atrakcí“.³⁹ O Jeřábkově návrhu, který byl většinou obecních starších podpořen, následně informoval tisk.⁴⁰ Zdá se, že ambiciózní záměr města nakonec zmařilo vypuknutí světové války, k němuž zanedlouho poté došlo, ale roli mohl sehrát i v tomto případě nedostatek předmětů, které by bylo možné do podobného zařízení umístit.

Paralelně s těmito veřejnými iniciativami se osudem upomínek na svoje nejbližší pochopitelně museli zabývat i členové Palackého a Riegrovy rodiny. Jejich zájem o tuto otázku nebyl systematický, spíše jej nárazově vyvolávaly vnější okolnosti. Zabezpečit rodinné památky musel například Bohuš Rieger, který se chystal pronajmout Maleč. Všechny tamní předměty připomínající jeho otce a děda proto „v pietním úmyslu“⁴¹ přestěhoval do jejich pracoven nacházejících se v patře zámku, kam následně umístil i některé

35 Schůze komitétu pro vystavění pomníku Palackého. Národní politika 9. 1. 1896, s. 3.

36 Klub českých turistů. Katolické listy 12. 2. 1898, s. 5.

37 Družstvo pro postavení Riegrovy mohyly na Kozákově. Pokrokové listy. Politický týdeník pro severovýchodní Čechy. 4. 11. 1911, s. 7.

38 Pešout, Pavel: 150 let od narození Luboše Jeřábka – předkladatele prvního návrhu soustavy chráněných území. In: Ochrana přírody 2014, č. 5, s. 44–45.

39 Archiv hlavního města Prahy v Praze, fond Magistrát hl. m. Prahy, Protokoly sboru obecních starších 1914, duben–červen, inv. č. 850 (Protokol o IV. řádné schůzi sboru obecních starších dne 22. června 1914).

40 Sbor obecních starších města Praha. Právo lidu 23. 6. 1914, s. 6–7.

41 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 29, koncept dopisu Libuše Bráfové Antonínu Hajnovi (adresát na dopise není uveden) z 5. 6. 1926.

portréty z Prahy.⁴² Z pokojů tak vznikly svého druhu pamětní síně, jež ovšem nebyly oficiálně přístupné veřejnosti.

V podobné situaci se nacházel Václav Červinka, dlouholetý ředitel malečského velkostatku, který po Riegrově smrti odešel na odpočinek. Správu velkostatku tehdy předal svému kolegovi Josefu Sauerovi a v roce 1904 se ze zámku natrvalo odstěhoval. Při vyklízení svých věcí našel některé památky po Františku Palackém. Jednalo se například o černý městský kožich, který Červinkovi svého času „*vnutila*“ jeho tchyně. S kožichem se jednu zimu procházel po Praze a také v něm stál „*při dobývání řípy r. 1877 na poli, když nám tam zamrzla a zapadla a já osobně musil být přítomen, chtěl-li jsem ji zachránit*“. Po této příhodě mu kožich jeho žena Marie „*co památku, vzala; jest však zachovalý*“. Dále Červinka objevil některé drobnosti, které si Marie po Palackého smrti ponechala „*jako nákrčník, recepty atd., a některé věci po † Matce z Říma po její smrti. Jsou to vlastně rodinné památky – já je nyní arci musím spakovat, ale při mém nejistém budoucím způsobu života, mělo by se na to pomýšlet, jak s tím naložit*“. Červinka v této souvislosti pomýšlel na zřízení jakéhosi muzea a tuto možnost Bráfové navrhl: „*Když jsem byl v Římě, viděl jsem tam ve zvláštním pokoji (museu), všechny podobné věci Garibaldiho velmi pečlivě uschovány. Rovněž osobní památky po diktátorovi benátském v Benátkách z r. 1848, na jehož jméno v rychlosti nemohu vzpomenouti. To na příklad. Takové památky měly by se i zde podobně zachovati. Snad abyste se uradila s Bohušem [...]*“.⁴³

Bráfová na Červinkův nápad tehdy nijak nereagovala⁴⁴ a on sám se k němu již nevrátil. Znovu se osudem svých památek musel zabývat roku 1906, kdy rodinu požádal o poskytnutí Palackého oblečení sochař Stanislav Sucharda, pracující na pražském pomníku „*otce národa*“. Červinka mu poslal Palackého zimní boty a zmíněný kožich, „*arci prožraný nyní od molů, ale to pro sochařskou studii nevádí*“.⁴⁵ Bráfové při té příležitosti nahlásil, že netuší, kde se nyní nacházejí věci, které po Palackém rodině zůstaly, on sám měl už pouze několik drobností.⁴⁶ Ani to, že byly památky v rukou rodiny, tedy nemuselo nutně znamenat, že nepodlehnu zkáze, nebo se neztratí, čemuž napomáhalo jejich časté půjčování na výstavy a pro umělecké účely.

Pro myšlenku vytvořit rodinné muzeum byl klíčový teprve rok 1912. V červenci měl být po dlouhých letech přípravy odhalen Palackého pomník na vltavském nábřeží. Tuto událost doprovázela řada kulturních a společenských akcí, na nichž participovala i historikova rodina. Už v březnu navštívil Bráfovou Max Švabinský, který se chystal vytvořit Palackého podobiznu. Stejně jako mnozí další umělci projevil i on zájem o oblečení slavného historiografa a také jej zajímaly podrobnosti o Palackého způsobu chůze, například jestli používal hůl.⁴⁷ Bráfová si na svého děda již přesně nepamatovala a obrátila se proto na švagra, který Švabinskému vzkázal, že Palacký chodíval po Praze s holí nebo deštní-

42 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 9. 5. 1924.

43 Tamtéž, V. Červinka L. Bráfové 15. 2. 1904.

44 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 24. 2. 1904.

45 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 26. 1. 1906.

46 Tamtéž, V. Červinka L. Bráfové 5. 2. 1906.

47 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 21. 3. 1912. Srov. Švabinská, Ela: *Vzpomínky z mládí*. Praha 1960, s. 324.

kem, obvykle s rukou za zády. Palackého vycházkovou hůl, kterou měl stále v držení, poté umělci poslal.⁴⁸

Jen pár dní po návštěvě Švabinského přišel manželům Bráfovým dopis z pražské městské rady, která se usnesla uspořádat velkou výstavu o Palackém a chtěla zjistit, zda by na ni mohla historikova rodina zapůjčit nějaké exponáty.⁴⁹ Bráfová i Červinka po následné revizi konstatovali, že takových věcí už nemají mnoho a některé navíc nemohou dohledat. Červinka například nenašel Palackého zimní boty,⁵⁰ pravděpodobně se jednalo o ty, které před několika lety půjčil Suchardovi. Bráfová si navíc posteskla, že městská rada by snad chtěla v rámci výstavy vytvořit rovněž Palackého „interiér“, což by znamenalo i stěhování nábytku.⁵¹ Červinka tuto možnost zamítl a opět se zmínil o výhodě, kterou by v tomto směru představovalo zřízení stálého památníku: „Až zařídí buď město neb Museum ouplný pokojový vnitřek, a to se závazkem trvalosti a bezpečnosti na všechny časy (i proti ohni), tak mělo by to rozum a dalo by se něco dělat, tam by dal rád každý co má, a mohly by se tam dát vůbec rodinné památky, takhle ale není to k ničemu.“⁵² Bráfová myšlenku muzea ani tentokrát nekomentovala, prohlásila však, že by měli nynější možnosti využít, protože další příležitost vystavit například kresby její sestry Marie se už pravděpodobně nenaskytne: „Ve vztahu k Palackému neb k Riegrovi mají ty věci zajímavost, ale řekněme si to upřímně, po naší smrti po těch kresbách neb malbách pes neštěkne – obávám se, že to přijde všechno k zahození!“⁵³

Červinka, který skepsi Bráfové pravděpodobně sdílel, se tehdy rozhodl svoje vlastní památky definitivně zabezpečit. Využít k tomu hodlal Muzeum Království českého, do něhož už před tím uložil část literární pozůstalosti svojí ženy a kterému nyní daroval Palackého bambusovou vycházkovou hůl.⁵⁴ Jak vyplývá z výše uvedené citace, snad doufal, že právě Muzeum v budoucnu zřídí ucelený památník Palackého a Riegra, jemuž by rodina mohla všechny svoje upomínky odkázat. Jeho švagrová však mezitím přišla s jiným řešením.

Radikální změnu v přístupu Bráfové k hmotné pozůstalosti rodiny přinesla smrt jejího muže Albína v červenci roku 1912. Krátce po jeho pohřbu napsala Červinkovi emotivní list, v němž jej informovala o svém úmyslu: „Já chci staré věci zachovat a zařídím museum [podtrženo L. Bráfovou – P. M.] v domě – interiéry Palackého, Riegra a Bráfa, srovnám vše, neb po mé smrti to nikdo neučiní, a budu čekat, až i mně ta poslední hodina udeří. Půjdu bez lítosti, neb mě už nic více k zemi poutat nebude.“⁵⁵ Bráfová se tedy nakonec sama chopila

48 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 25. 3. 1912; Švabinského pravděpodobně Červinkova výpověď zaujala, protože se s ním následně setkal a hodiny se spolu bavili o „otci národa“. Malířova slavná podobizna Palackého z roku 1912 pak skutečně vycházela z Červinkových vzpomínek, srov. ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 5. 4. 1912.

49 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 26. 3. 1912.

50 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 27. 3. 1912.

51 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 26. 3. 1912.

52 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 27. 3. 1912.

53 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 30. 3. 1912.

54 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 11. 8. 1912.

55 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 19. 7. 1912.

myšlenky muzea, která ve veřejném prostoru i uvnitř rodiny rezonovala již dříve. Důvodem byla nelehká životní situace, v níž se ocitla a která znamenala nejen ztrátu manžela a hlubokou osobní krizi, ale zároveň uvědomění si, že se uzavírá jedna významná kapitola rodinné historie a že postupně odcházejí všichni, kteří o ní mohou podat svědectví. Vše, na čem Bráfové záleželo, zůstalo uzavřeno v minulosti, kde se ona sama cítila být více doma než ve své přítomnosti.⁵⁶

Podle Pierra Nory právě ve chvílích, kdy je silněji pociťován vznik propasti mezi minulostí a přítomností a kdy zaniká spontánní prostředí či společenství paměti, vzrůstá potřeba o paměť pečovat, stimulovat ji vytvářením umělých míst paměti, jako jsou například archivy nebo muzea, a „nábožně hromadit zbytky“ starých časů.⁵⁷ Také Bráfová se pod dojmem manželovy smrti rozhodla skrze muzeum zachovat upomínky na svoje blízké i celé prostředí, v němž její rodina žila a které ji připomínalo. Byli zde sice její synovci, ti ale v této době ještě nejvíce zájem o rodinnou tradici,⁵⁸ a jak Bráfová v listu Červinkovi naznačovala, spolehnout se na ně v tomto ohledu nedalo. O pozůstalost rodiny se tak musela postarat sama. Zamýšlené muzeum bylo specifické právě tím, že za jeho zřízením stála rodina, jíž mělo být věnováno. Muzea samozřejmě vznikají pro uchování širší kolektivní paměti, nikoli té rodinné. U Bráfové ovšem obojí do značné míry splývalo. Muzeum sice mělo primárně sloužit ke zvěčnění památky jejího rodu v povědomí národa, Bráfová skrze ně ale mohla do určité míry zachránit rovněž paměť rodiny a svůj vlastní zaniklý svět. Nejednalo se přitom o úplně neobvyklý fenomén. Členové rodiny, která se považuje za důležitou z hlediska politického či kulturního života národního společenství, často sepisují svoje vzpomínky či memoáry s tímto podvojným záměrem – uchovat vlastní rodinnou paměť a současně formovat paměť národa.⁵⁹

Domov jako muzeum

Na první pohled překvapí, že Bráfová, která jinak úzkostlivě střežila soukromí své rodiny, nepovažovala otevření svého domova pro návštěvníky za problematické. Vysvětlení tohoto postoje může spočívat jednak ve skutečnosti, že Bráfová hodlala v rámci památníku zpřístupnit pouze reprezentativní místnosti, tedy salon⁶⁰ a pracovny Palackého a Riegra, čistě obytné prostory součást muzea tvořit neměly,⁶¹ jednak ve způsobu, jakým členové

56 „Já jsem živa od tedka jen v minulosti [podtrženo L. Bráfovou – P. M.]“. Tamtéž, L. Bráfová V. Červinkovi 19. 7. 1912.

57 Nora, Pierre: *Mezi pamětí a historií*, s. 7–9, 16.

58 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 14. 1. 1914.

59 Takový případ rozebrala Jitka Kohoutková ve svojí studii o rodinné paměti Sofie Podlipské, Karoliny Světlé a Evy Vrchlické, viz Kohoutková, Jitka: *Rodinná paměť a identita české intelektuální elity 19. století*. In: R. Švaříčková Slabáková – I. Sobotková – M. Filipowicz – A. Zachová – J. Kohoutková – M. Petrů: *I rodina má svou paměť*, s. 120–154, zvl. s. 120.

60 Právě domácí salony samy o sobě často fungovaly jako určitá muzea, v nichž byli hosté skrze podobizny a osobní památky seznamováni s členy dotyčné rodiny a jejími osudy, srov. Machar, Josef Svatopluk: *Pod sluncem italským*. Praha 1929, s. 56.

61 Srov. ANM, fond Libuše Bráfové, kart. 1, Závěti, Poslední vůle z 3. 5. 1914.

rodiny Bráfové i ona sama vnímali svoje soukromí a jak vypadal každodenní chod jejich domácnosti.

„Otec“ i „vůdce“ národa se díky svému společenskému, kulturnímu a politickému postavení těšili mimořádné oblibě české veřejnosti, jejíž zájem o ně často zasahoval i do jejich rodinného života. Události, které mívají většinou ryze osobní povahu a jsou prožívány v kruhu nejbližších, například narozeniny a pohřby, se v případě Palackého a Riegra stávaly celonárodními slavnostmi. Členové Riegrova rodu tedy chápali, že jejich soukromí je věcí toliko relativní, z čehož nebyl vyjmut ani jejich domov. Palackého a Riegrův byt v MacNevenově paláci sloužil jako významný společenský salon, který navštěvovali přední čeští literáti a umělci, ale také se zde konaly důležité politické porady. V této tradici pokračovali rovněž manželé Bráfovi, byť v omezenějším měřítku.⁶² Albín Bráf navíc využíval byt pro svůj vysokoškolský seminář a zval do něj své studenty.⁶³

Nebylo možné, aby takovýto provoz nezasahoval do osobního života rodiny. Spisovatelka Eliška Krásnohorská například vzpomínala, jak při svojí první návštěvě salonu omylem zabloudila do pracovny Františka Palackého, kterého vyrušila při studiu.⁶⁴ Pozdější významný právník a právní filozof František Weyr ve svých pamětech zase popsal scénu, kdy jako student přišel za Albínem Bráfem, přičemž musel „*projítí kuchyní, naplněnou hustou mlhou par, kde u „vaštroku“ působila sama paní Libuše Bráfová [...], dáma, která svými tělesnými rozměry daleko překonávala svého filigránského mužička a svým úctu vzbuzujícím zjevem připomínala starořímské matrony*“.⁶⁵

Věhlas Palackého a Riegra zapříčinil, že jejich dlouholetá sídla disponovala značným pamětovým potenciálem nejen pro rodinu,⁶⁶ ale pro celý národ. Bráfová si uvědomovala, že její domovy jsou pro mnohé vlastence památnými místy,⁶⁷ ať už kvůli obyčejné zvědavosti, nebo obdivu a úctě k národním velikánům, kteří je kdysi obývali. Fotografie a malby interiérů pražského bytu a Malče bývaly často publikovány v obrázkových časopisech⁶⁸ a sloužily jako ilustrace životopisných knih,⁶⁹ přičemž Bráfová tuto obrazovou dokumentaci ochotně poskytovala, případně dovozovala fotografům pořizovat si nové snímky.⁷⁰

Mnozí lidé si navíc přáli místa, kde velcí buditelé žili a pracovali, poznat osobně. Čas-
té byly především výpravy na zámek v Malči, kde správce Sauer návštěvníkům ukazoval

62 Viz Sršeň, L.: *Pražský salon u Palackých a Riegrových*.

63 Weyr, František: *Paměti*. Díl 1. Za Rakouska (1879–1918). Brno 1999, s. 184–185.

64 Krásnohorská, Eliška: *Ze vzpomínek Elišky Krásnohorské*. Praha 1950, s. 69.

65 Weyr, F.: *Paměti*, s. 185.

66 Srov. Assmannová, A.: *Prostory vzpomínání*, s. 338.

67 Podle Bráfové měl v tomto ohledu její pražský dům „*památnost větší v národním i rodinném smyslu než Malče*“, viz ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 1, Závěti, Poslední vůle z 10. 2. 1913.

68 *V bývalé residenci Fr. Riegra*. Český svět. Illustrovanný čtrnáctidenník, 28. 12. 1906, s. 244–246; *Světlozor* 20. 5. 1926, s. 344.

69 Např. Řezníček, Václav: *Velký Čech*. Život, působení a význam Františka Palackého, otce národa. Praha 1897, s. 56–57; Chaloupecký, Václav: *Fr. Palacký*. Praha 1912, obrázek mezi s. 184 a 185.

70 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 29. 4. 1897, 12. 5. 1897, 26. 3. 1912; ANM, fond Marie Červinková-Riegrová, kart. 39, L. Bráfová V. Červinkovi 19. 4. 1928.

dochované pracovny Palackého a Riegra.⁷¹ Nemožná ovšem nebyla ani návštěva bytu v MacNevenově paláci. Za první světové války Bráfová v rámci svojí bohaté kulturní a osvětové činnosti spolupřátala prohlídku pražského bytu i vily v Roztokách, jejíž účastníky osobně provázela.⁷² Také při jiných příležitostech umožňovala zájemcům prohlédnout si pracovny „otce“ a „vůdce“ národa.⁷³ Domov Palackého a Riegra tak díky Bráfově sloužil jako muzeum do určité míry ještě před tím, než byla tato instituce v roce 1931 oficiálně otevřena.

Přetvoření pražského bytu v památník představovalo i praktickou výhodu. Bráfová díky tomu nemusela ze svého majetku vybírat pouze předměty mající bezprostřední vztah k Palackému či Riegrovi, které by pak byly v uměle vytvořené expozici či interiéru vystaveny. V rámci zakonzervované domácnosti mohla zachovat a prezentovat veškeré rodinné pamětihodnosti, včetně nábytku, obrazů, starožitností a dalších drobných památek, k nimž ji poutala silná citová vazba, ale které pro širší veřejnost neměly zvláštní význam a mohly by tak přijít k „zahození“, jak se obávala.

Řešení, pro něž se Bráfová rozhodla, přitom nebylo až tak ojedinělé, jak by se mohlo zdát. V dlouhém 19. století se ustálila praxe vytvářet muzea význačných osobností. O Garibaldiho „pokoji“ v Římě se zmínil již Červinka, ale v případě některých velikánů se podařilo uchovat celé jejich domácnosti, a pokud to již nebylo možné, alespoň zřídit ideální rekonstrukci jejich pracoven v duchu tehdejších snah instalovat exponáty do rámce, který simuloval jejich původní kontext.⁷⁴ K neznámějším takto zakonzervovaným domovům patřila muzea Johanna Wolfganga von Goetha ve Výmaru a Victora Huga v Paříži. Obeznamena s nimi byla skrze tisk i česká veřejnost, pro niž často sloužily jako vzory při vytváření podobných expozic věnovaných předním osobnostem národa.⁷⁵

Jednou z prvních takových institucí v českých zemích bylo Komenského muzeum v Přerově založené roku 1888.⁷⁶ Jak jsme viděli, právě na přelomu 19. a 20. století sílilo volání po zakládání podobného typu muzeí a skutečně existovalo mnoho konkrétních projektů.⁷⁷ Překážkou jejich úspěšné realizace však býval nedostatek památek, které by bylo možné prezentovat. Mnohdy se proto konaly pouze příležitostné výstavy uměle sestavených „interiéřů“, pro něž byly zapůjčovány památky ze soukromého vlastnictví. Na-

71 Např. Daňha, Ladislav: *Na Riegrově patronátní faře a na jeho zámku*. Lidové listy 3. 3. 1933, s. 2.

72 *Výcházka do domu Bráfova v Roztokách*. Národní listy 22. 5. 1915, s. 8; *Výcházky do svérázných domácností našich*. Národní listy 8. 4. 1916, s. 4.

73 Květoňová, Olga [Klímová, Olga]: *Vzpomínka na paní Libuši Bráfovou*. Národní politika 1. 4. 1930, s. 2.

74 Kesner, L.: *Muzea umění v digitální době*, s. 221.

75 B.-V.: *Časová kapitola*. Národní listy 30. 10. 1891, s. 1; *Dům Viktora Huga*. Národní listy 7. 8. 1901, s. 4; *Manesovo muzeum*. Národní listy 8. 4. 1920, s. 1; Vyskočil, Q. M.: *Muzeum Jaroslava Vrchlického a Svatopluka Čecha*. Československý denník 2. 8. 1931, s. 5. Ačkoli pro to nemáme přímé doklady, rovněž Bráfová mohla tyto příklady znát a využít při promyšlení vzniku a podoby svého rodinného muzea. Například právě při zřízení Goethova muzea ve Výmaru v roce 1885 hrála klíčovou roli rodina německého básníka, viz Schuette, Marie: *Das Goethe-National-Museum zu Weimar*. Leipzig 1910, s. 8–11.

76 Hýbl, František a kol.: *Přerovské muzejnictví*. Muzeum Komenského v Přerově 1888–2008. Přerov 2009.

77 Výše byl zmíněn úmysl města Prahy vytvořit soubor interiéřů předních českých osobností, ale podobnou myšlenkou se v téže době zabývalo rovněž Muzeum Království českého, viz ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 11. 8. 1912.

příklad se jednalo o vystavení Jungmannovy pracovny, jejíž vybavení patřilo spisovatelce Anně Lauermannové-Mikschové.⁷⁸

Stálé památníky-interiéry vznikaly ve větší míře teprve po roce 1918. Mezi ty nejvýznamnější patřily pracovny Jaroslava Vrchlického a Svatopluka Čecha v pražské univerzitní knihovně,⁷⁹ pracovna Bedřicha Smetany v Jabkenicích,⁸⁰ pařížský byt Milana Rastislava Štefánika vystavený v Muzeu československých legií v Praze⁸¹ a samozřejmě také muzeum Palackého a Riegra zřízené Libuší Bráfovou. Riegrovu dceru tedy můžeme považovat za jednu z průkopnic zakládání tohoto typu muzeí v českých zemích, z čehož také vyplývala náročnost úkolu, který si předsevzala. Při promyšlení podoby a fungování památníku totiž neměla k dispozici příliš mnoho vzorů, jimiž by se mohla inspirovat, a musela proto hledat svoji vlastní cestu.

Fungování a podoba muzea

Myšlenku muzea vzniklou v roce 1912 na čas odložilo vypuknutí světové války a složité hospodářské a společenské poměry po vzniku samostatného státu, které dopadly rovněž na Bráfovou. Ta se ke svému záměru vrátila teprve ve 20. letech, kdy společně s Červinkou rozebírali různé aspekty, které s přípravou památníku souvisely. Bráfová počítala s tím, že zřízení muzea nebude snadné, především se obávala „*velkých právnických* [podtrženo Libuší Bráfovou – P. M.] *nesnází*“.⁸² Dům, v němž mělo muzeum sídlit, se nacházel v majetku Bráfové, která za svého univerzálního dědice stanovila synovce Bohuše. Obávala se však, že „*jmění se v rodině neudrží*“, což by ohrozilo existenci památníku i věcí v něm uložených. Také si nebyla jistá, jestli bude Bohuš s jejím plánem souhlasit a muzeum po její smrti skutečně otevře.⁸³ O problému se poradila s několika právníky, na jejichž doporučení ve své závěti určila „*univerzálního dědice s úkolem* [podtrženo Libuší Bráfovou – P. M.] *zřídit ten interieur. Kdyby Boba [Bohuš Rieger ml. – P. M.] nechtěl, tedy by tím univerzálním dědicem bylo zemské muzeum*“.⁸⁴ Takové obavy však nebyly opodstatněné,

78 *Výstava starožitností*. Národní listy 20. 11. 1913, s. 2. Na tutéž výstavu zapůjčila památky na Palackého a Riegra rovněž Bráfová.

79 Viz Vyskočil, Q. M.: *Museum Jaroslava Vrchlického a Svatopluka Čecha*. Československý denník 2. 8. 1931, s. 5.

80 Mojžíšová, Olga: *Památník Bedřicha Smetana v Jabkenicích*. Muzejní a vlastivědná práce 112, č. 4, 2004, s. 234–235.

81 Macho, Peter: *Milan Rastislav Štefánik jako symbol*. Bratislava 2019, s. 49.

82 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 8. 8. 1912.

83 ANM, fond Marie Červinková-Riegrová, kart. 39, L. Bráfová V. Červinkovi 23. 11. 1924. Bráfová se tohoto problému obávala dlouhodobě, už 1913 ve své závěti uvažovala o tom rozdělit dědictví, dům by připadl synovcům, zatímco památné vybavení Muzeu Království českého, aby se tak trvale uchovalo s tím, že by zůstalo na místě, dokud by s tím dědicové souhlasili, viz ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 1, Závěti, Poslední vůle z 10. 2. 1913.

84 ANM, fond Marie Červinková-Riegrová, kart. 39, L. Bráfová V. Červinkovi 3. 12. 1924. Ve fondu F. L. Riegra se nachází nedatovaná „vločka k závěti“ psaná Libuší Bráfovou, která uvádí, že pokud by se její synovec Bohuš Rieger „*nechtěl neb nemohl*“ uvázat v její dědictví obnášející i „*udržování*“ interiéru, ustanovuje za svého dědice Muzeum Království českého. To má navíc interiér „*spravovat*“ i v případě, že se Bohuš

protože synovec Bráfové se vznikem muzea nakonec souhlasil.

Každé muzeum má ze své podstaty několik funkcí, které by mělo plnit, například hospodářskou, sbírkotvornou, reprezentační, výchovně-vzdělávací či vědecko-výzkumnou.⁸⁵ Může být zajímavé podívat se na způsob, jakým Bráfová uvažovala o svém muzeu z hlediska těchto úloh, které z jeho vzniku a existence přirozeně vyplývaly. Ačkoli nic nenasvědčuje tomu, že by Bráfová sledovala tehdejší teoretické texty z oblasti muzejnictví, sama byla návštěvníci bezpočtu výstav, muzeí a galerií a některé výstavy lidového umění nebo památek na členy své rodiny pomáhala organizovat. Určitými znalostmi a praktickými zkušenostmi, jak podobné instituce fungují a jaké mají potřeby, tudíž disponovala a mohla je využít.

Nezbytné bylo především zajištění financí pro vznik a chod muzea. V meziválečném období neexistoval muzejní zákon, který by financování těchto institucí řešil. Stát podporou příliš neplýtvál, proto byl „zachováván tradiční osvědčený systém ‚svěpomoci‘, systém *spolků a zámožných jednotlivců, kteří svými dary sanovali potřeby kulturních zařízení*“.⁸⁶ Výjimku představovala muzea, na nichž vládě či Hradu z ideologických důvodů záleželo. Státní podpory se proto dočkalo například muzeum Smetanovo či Štefánikovo, ale ani v těchto případech se poskytnutí financí neobešlo bez komplikací, především výkup Štefánikovy pozůstalosti od jeho rodiny se stal předmětem dlouholetého sporu.⁸⁷

Bráfová, která byla přesvědčena, že se její otec netěší přízni hlavního proudu meziválečných politických elit s Masarykem v čele, o pomoci ze strany státu dle všeho vůbec neuvažovala. Také za sebou neměla žádný vlivný spolek, jako byl například ten, který několik desetiletí usiloval o zřízení Smetanova muzea v Praze,⁸⁸ ani se nepokusila podobnou podpůrnou iniciativu vytvořit, ačkoli v době první republiky stále ještě veřejně působili někteří ctitelé jejího otce, kteří by mohli takovou myšlenku eventuálně podpořit. Bráfová počítala s tím, že interiér zabezpečí z vlastních prostředků. Jednak se snažila určitou částku uspořít,⁸⁹ jednak k financování muzea v závěti vyčlenila výnos z přilehlého nájemního domu, který rovněž vlastnila.⁹⁰ V tomto osobním angažmá Bráfové byl její památník ve srovnání s těmi výše zmíněnými specifický.

Základem každého muzea je jeho sbírka. V případě památníku Palackého a Riegra měl jádro expozice tvořit mobiliář jejich domácnosti. Právě z toho je zřejmé, že se nejednalo o muzeum v pravém slova smyslu, ale spíše o instituci označovanou již v rámci tehdejší muzeologie jako „pamětní síň“. Ta neměla detailní sbírkový program a shromažďovala

Rieger dědictví ujme, což by mohlo vysvětlovat angažmá několika odborníků z této instituce při zřízení památníku, který se však pod přímou správou Muzea v následujících desetiletích dle všeho nenacházel, viz ANM, fond F. L. Rieger, kart. 1, Vložka k závěti F. L. Riegra.

85 Špét, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví*, s. 12; Mezenská, Eliška: *Muzeum ve veřejném prostoru*. In: *Muzeologie na začátku 3. tisíciletí = Museology at the Beginning of the 3rd Millennium*. Sborník z mezinárodního semináře Teorie a praxe 2008. Brno 2009, s. 222–225, zde s. 222.

86 Špét, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví*, s. 99.

87 *Museum Bedřicha Smetany v Praze*. Průvodce. Praha 1938, s. 6–7; Macho, P.: *Milan Rastislav Štefánik jako symbol*, s. 34–46.

88 *Museum Bedřicha Smetany v Praze*, s. 5–6.

89 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 23. 3. 1924.

90 Tamtéž, L. Bráfová V. Červinkovi 11. 5. 1924.

úzce profilované předměty.⁹¹ Z dnešního hlediska se jednalo o typické „haus-museum“, které je vázáno na konkrétní dům a jeho obyvatele.⁹² Sama Bráfová si tyto nuance očividně uvědomovala a častěji než o „muzeu“ ve své korespondenci psala o „interiéru“, což přesněji vyjadřovalo podobu a charakter plánovaného zařízení.

Přesto Bráfové na sbírce památníku záleželo a přála si v něm shromáždit co nejvíce dochovaných upomínek na svoji rodinu. Jednala o tom především s Červinkou, které ho opakovaně vybízela, aby muzeu odkázal všechny svoje památky. Její švagr, kterému se myšlenka zřízení rodinného památníku pochopitelně zamlouvala, přislíbil, že bude na Bráfovou myslet ve své závěti,⁹³ a svoji pozůstalost následně skutečně rozdělil mezi její interiér a Národní muzeum.⁹⁴ Právě z Muzea se Bráfová pro svůj vlastní památník pokoušela neúspěšně vymoci některé předměty, které do něj členové její rodiny dříve darovali, například harfu Terezie Palacké.⁹⁵ Úspěšnější byla při snaze získat památky od synovců z Malče.⁹⁶ Nevíme, zda Bráfová počítala s rozšiřováním sbírek památníku novými akvizicemi, ale vzhledem k tomu, že se sama snažila vykupovat památky na svoji rodinu z cizího vlastnictví,⁹⁷ můžeme to předpokládat. Rovněž ve své závěti stanovila, že do interiéru se mohou umisťovat i další památky na Palackého a Riegra, pouze tím nemá být příliš dotčen charakter zachovaných pokojů.⁹⁸ Nákupy by v takovém případě musely být zřejmě financovány buď rodinou, nebo prostředky určenými na chod muzea.

Předem daný byl způsob prezentace sbírek. Bráfová si přála uchovat autentické prostředí domácnosti Palackého a Riegra. Ta však představovala živoucí organismus, jenž se v průběhu let vyvíjel a proměňoval podle aktuálních potřeb rodiny.⁹⁹ Bráfová proto usilovala o návrat salonu a pokojů Palackého a Riegra do stavu, v jakém se nacházely za jejich života. O podrobnostech rozmístění nábytku a výzdobě se radila se svým švagrem. Zatímco Riegrovu pracovnu měla stále „v dobré paměti“, zřejmě i z toho důvodu, že si krátce

91 Špét, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví*, s. 21.

92 K problematice „haus-muzeí“ v českých zemích i v zahraničí viz Lender, Ladislav Zikmund: „*Historic Houses Museums*“ v ČR? Muzeum. Muzejní a vlastivědná práce 47, 2009, č. 2, s. 30–34; Matějková, Lucie: *Skrytý potenciál housemuzeí (příklady ze Spojených států)*. Muzeum. Muzejní a vlastivědná práce 48, 2010, č. 1, s. 50–55. Památník Palackého a Riegra v těchto případech zmiňován není, ačkoli právě na něm by bylo možné potenciál a limity tohoto typu muzeálních expozic v českých zemích dobře studovat.

93 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové 11. 8. 1912.

94 ANM, fond Registratura Archivu Národního muzea, kart. 10, inv. č. 445, dopis V. Červinky z 13. 7. 1926.

95 ANM, fond Registratura Národního muzea, kart. 102, inv. č. 39 b., věc: pí L. Bráfová – kosp. Po jejím † choti – výměna za klavír F. Palackého a harfu téhož choti, zpráva Karla Gutha 11. 3. 1926. Bráfové na harfě záleželo, protože za někdejších dob bývala dominantou velké společenské místnosti pražského bytu, která byla podle tohoto instrumentu pojmenována „harfou“. Na nástroj často hrávala matka Bráfové a k předmětu se tak vázaly cenné rodinné vzpomínky, viz ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 31, inv. č. 906, Mé vzpomínky na dětská léta, nepaginováno.

96 ANM, fond Marie Červinková-Riegrová, kart. 39, L. Bráfová V. Červinkovi 27. 2. 1925, 13. 4. 1925.

97 Většinou se jednalo o písemnosti týkající se její rodiny, viz ANM, fond Karel Stloukal, kart. 6, L. Bráfová K. Stloukalovi 20. 1. 1926.

98 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 1, Závěti, Poslední vůle z 15. 4. 1914.

99 Například Albín Bráf využíval pro svoji činnost bývalou pracovnu Františka Palackého, viz J. O. N. [Novotný, Josef Otto]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5.

po smrti svého otce namalovala na památku její obrázek,¹⁰⁰ ohledně pokoje Palackého si příliš jistá nebyla.¹⁰¹ Na základě svých a Červinkových vzpomínek pokoje upravovala a rovněž hodlala vytvořit plánek, podle kterého se měly interiéry po její smrti uspořádat do definitivní podoby, na čemž se domluvila se synovcem Bohušem.¹⁰² Také vyčlenila jednu místnost, která neměla bližší vztah k jejím předkům, pro svoji sbírku lidového umění. Ta měla představovat osobitý příspěvek, který po sobě Bráfová hodlala v interiéru zanechat.

Zatímco podobě muzea věnovala Bráfová ve své korespondenci značnou pozornost, jeho koncepcí, ideou, případně libretem se oproti tomu nezabývala téměř vůbec.¹⁰³ Muzea nicméně nebývají „objektivními“ a hodnotově neutrálními institucemi, ale velmi často sledují určité politické či ideologické cíle.¹⁰⁴ V období první republiky vznikala například legionářská a osvobozenská muzea, která předkládala narativ o osvobození Československa díky hrdinnému vystoupení legií či zahraničnímu odboji, nebo zemědělská muzea blízká agrární straně.¹⁰⁵ Zmínit je v této souvislosti třeba i tehdy se rodící Muzeum Bedřicha Smetany, které částečně vycházelo z dějinného výkladu Zdeňka Nejedlého, v němž byl Rieger prezentován coby jeden z úhlavních odpůrců pokrokového skladatele.¹⁰⁶ Bráfové, která se kvůli této tezi s Nejedlým už dříve polemicky utkala,¹⁰⁷ se nyní naskytlá příležitost nabídnout svoji vlastní interpretaci života a díla svého otce, ovšem učinila tak pouze ve velmi omezené míře.

Muzeum nedisponovalo promyšleným ideologickým plánem ani zde nebyla snaha život Palackého a Riegra zakomponovat do širšího dějinného narativu. To by ostatně neodpovídalo uvažování Bráfové ani obvyklé praxi u podobného typu expozic.¹⁰⁸ Památník měl sloužit spíše jako prostá připomínka někdejšího „vůdce národa“, na něhož se podle jeho dcery v meziválečné době až příliš zapomínalo.¹⁰⁹ V rámci výkladu se nepochybně měla zdůrazňovat pozitivní role, kterou členové Riegerova rodu v české historii sehráli,

100 Obrázek pracovny namalovaný Libuší Bráfovou viz Přenosilová, D.: *Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra*, s. 14.

101 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 21. 12. 1920.

102 Tamtéž, L. Bráfová V. Červinkovi 18. 1. 1922.

103 Za jedinou koncepční změnu můžeme považovat, že z původně zamýšleného „muzea Palackého, Riegra a Bráfa“ nakonec zůstalo jen „muzeum Palackého a Riegra“, pravděpodobně kvůli jejich větší známosti a významnosti. V památníku se ale i přesto nacházelo mnoho upomínek na manžela Bráfové.

104 Assmannová, A.: *Prostory vzpomínání*, s. 51.

105 Špét, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví*, s. 95.

106 *Museum Bedřicha Smetany v Praze*, s. 5–9, 45.

107 Bráfová: *Libuše: Rieger, Smetana, Dvořák*. Praha 1913.

108 Pamětní síně v podobě interiérů a pracoven v té době většinou nemávaly propracované a ideologicky pojaté libreto, jak dosvědčují například pracovny Vrchlického a Čecha. Výjimku představoval Štefáníkův pokoj, který sice také libretem nedisponoval, ale přesto získával ideologické vyznění díky širšímu kontextu, do něhož byl zasazen. Původně podporoval oficiální státní narativ o osvobození Československa díky zahraničnímu odboji a legiím v rámci Muzea československých legií. Když byla Štefáníková pozůstalost po rozpadu státu v roce 1939 převezena na Slovensko, kde byla vystavena v Turčianskom Sv. Martine, byla ze Štefáníkovy pracovního stolu na příkaz ministra Čatloša odstraněna Masarykova fotografie, která se do výkladu slovenských dějin dle fuďáckého režimu nehodila. K úplné demontáži expozice došlo z politicko-ideologických důvodů až v roce 1951. Viz Macho, P.: *Milan Rastislav Štefánik jako symbol*, s. 61–63.

109 ANM, fond Marie Červinková-Riegrová, kart. 39, L. Bráfová V. Červinkovi 8. 3. 1925.

stejně jako jejich příkladné vlastenectví, jímž by se mohlo soudobé pokolení inspirovat, ale vlastní promyšlenou filozofii dějin zde předpokládat nelze. Poselství muzea Palackého a Riegra v tomto ohledu nejlépe (a zcela v intencích jeho zakladatelky) vyjádřil při jeho otevření historik a přítel Bráfové Karel Stloukal: „*Kěž toto jejich museum připomíná příštím generacím, čím jsou jim zavázány, kež oživuje stále jejich tradici obětavé a nezištné práce pro národ, kež učí lásce, nad níž není vyšší.*“¹¹⁰

Památník měl možná poněkud nečekaně plnit i vědecko-výzkumnou činnost. Pochopitelně nemohl disponovat vlastními zaměstnanci a badateli, ale Bráfová ve svém bytě uchovala značnou část písemné pozůstalosti svých blízkých a v závěti počítala s možností, že by se do památníku přesunuly archiválie, které před tím rodina uložila do Národního muzea.¹¹¹ Vytvořil by se tak ucelený rodinný archiv, který by badatelé mohli studovat přímo v prostorách památníku pod dohledem kustoda, jak navrhoval Červinka.¹¹² Ostatně by se tak navázalo na dosavadní zvyklosti. Bráfová rodinné dokumenty a korespondenci úzkostlivě opatrovala a jen nerada je půjčovala mimo svůj dohled, zájemci tak museli materiály prohlížet přímo u ní v bytě. Výjimku si vymohli pouze lidé, které už znala a měla k nim důvěru, například životopisci jejího otce Heidler a Stloukal.¹¹³

Počátky muzea

S ohledem na mnohé obtíže, které s sebou založení rodinného muzea přinášelo, se Bráfová snažila svoje úmysly přinejmenším v prvních přípravných fázích utajit. O svém záměru se proto radila pouze s okruhem nejbližších přátel a rovněž Červinku požádala o diskretnost. Mezi osoby, od nichž si Bráfová nechala svůj plán hned na začátku „posvětit“, náležel Riegrův dlouholetý spolupracovník a přítel Karel Mattuš nebo žák a vydavatel spisů Albína Bráfa Josef Gruber.¹¹⁴

První zprávy o vzniku muzea Palackého a Riegra tak pronikly na veřejnost teprve po úmrtí Bráfové v roce 1930. Noviny tehdy přinášely podrobné informace o poslední vůli a záměrech zesnulé. Její fundace a úsilí „*zachovati národu pracovny Palackého a Riegrovu a obnoviti v celku svérázné prostředí, kde bylo rozhodováno o četných činech politických i kulturních minulého století,*“ bylo podle listů „*hlavním odkazem, který paní Bráfová národu*

110 J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*; Velmi podobně popsala úmysly Bráfové, s nimiž svoje muzeum zakládala, její blízká přítelkyně Anna Lauermannová-Mikschova: „*Žila starým dobám, tradicí rodinné, a jak mi vždycky říkala, odkázala starý Riegrův byt účelům museálnímu na paměť rodiny, která tolik znamenala a tolik vykonala pro národní naši državu a která s naprostou nezištností a s přením všeho hmotného prospěchu pracovala k jedinému jí svatému cíli – ku prospěchu našeho národa.*“ Lauermannová-Mikschová, Anna: *Lidé dob minulých*. Kniha lidských a básnických osudů. Praha 1940, s. 127.

111 *Ein Palacký- und Rieger-Museum in Prag*. Prager Presse 2. 4. 1930, s. 4.

112 ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 5, V. Červinka L. Bráfové I. 6. 1925.

113 Spoluprací Libuše Bráfové s historiky se podrobně zabývám v článku „*Tak bych ráda se dočkala životopisu otce – a nic se neděje!*“ *Úsilí Libuše Bráfové a Václava Červinky o sepsání životopisu F. L. Riegra*, který vyjde v rámci připravovaného sborníku z příspěvků, jež zazněly na konferenci *Vůdce národa F. L. Rieger a jeho místo v české politice, kultuře a vědě*, která se uskutečnila 11.–12. prosince 2018 v Praze.

114 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 8. 8. 1912.

učinila“.¹¹⁵ Zřízením památníku Bráfová pověřila svého synovce a univerzálního dědice Bohuše Riegra ml. a také Františka Palackého, pravnuka slavného historika, který se s Bráfovou sblížil ve 20. letech, kdy jí pomáhal s tříděním rodinných písemností i přípravou muzea. Při splnění tohoto úkolu asistoval rovněž historik Karel Stloukal, archivář Národního muzea, v tisku dokonce označovaný za „horlivého organizátora musea“.¹¹⁶ S přípravou otevření památníku však pomáhali také další odborníci z této instituce.¹¹⁷

I přes respektování pokynů Bráfové se nakonec neuskutečnila její původní představa, aby se všechny rodinné archiválie shromáždily v památníku. Bohuš Rieger na základě závěti svojí tety odevzdal písemnosti do Národního muzea, kde již zůstaly.¹¹⁸ Pravděpodobně proto, že šlo o bezpečnější a smysluplnější řešení, než by bylo uchovávání cenných dokumentů přímo v prostorách interiéru, který tehdy navíc pod správu Národního muzea ani nepatřil. V archivu Národního muzea navíc byly prameny snadněji dostupné Karlu Stloukalovi, který byl Bráfovou pověřen sepsáním životopisu jejího otce.¹¹⁹

Muzeum Palackého a Riegra bylo slavnostně otevřeno 17. prosince 1931. Podle tisku se kvůli omezenému prostoru jednalo spíše o „intimní slavnost“, která nicméně byla „velmi okázalá osobnostmi, které se jí zúčastnily“. Vládu zastupoval ministr obchodu Josef Matoušek, Kancelář prezidenta republika kancléř Přemysl Šámal, dále byl přítomen například pražský arcibiskup Karel Kašpar, primátor Prahy Karel Baxa, francouzský vyslanec François Charles-Roux nebo rektor Karlovy univerzity Josef Pekař. Slavnosti se účastnili rovněž synovci Bráfové Bohuš a Ladislav Riegrovi, stejně jako čtyři blízké přítelkyně zesnulé: malířka Zdenka Braunerová a spisovatelky Renata Tyršová, Anna Lauermannová-Mikschová a Gabriela Preissová. Setkání zahájil stručným prolovem primátor Baxa, následně Karel Stloukal přiblížil v delší přednášce osudy domu i rodiny, která jej obývala, a zhodnotil význam muzea. Na závěr hosty po expozici provedl František Palacký.¹²⁰

O tom, jak vypadaly počátky fungování muzea, máme jen málo informací. Hlavním pramenem, z něhož můžeme čerpat, jsou příležitostné zprávy v tisku. Například díky nim máme představu o otvírací době a vstupném do muzea¹²¹ nebo o spíše ojedinělém

115 *Riegrova korespondence u pí Bráfové*. Národní listy 25. 4. 1930, s. 3; *O pozůstalost rodiny Fr. Lad. Riegra*. Národní politika 25. 4. 1930, s. 2.

116 J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5.

117 J. O. N. [Novotný, J. O.]: *K otevření Palackého a Riegrova musea v Praze*. Národní listy 19. 12. 1931, s. 9.

118 O předání a podmínkách uchování písemností v Národním muzeu viz ANM, fond Registratura Archivu Národního muzea, kart. 12, inv. č. 648, Karel Domin Bohuši Riegrovi ml. 2. 4. 1930.

119 *O pozůstalost rodiny Fr. Lad. Riegra*. Národní politika 25. 4. 1930, s. 2.

120 J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5; *Otevření musea Palackého a Riegrova*. Národní politika 18. 12. 1931, s. 3. Pro srovnání můžeme uvést, že otevření Muzea Bedřicha Smetany v Praze pět let poté se neslo v podstatně reprezentativnějším duchu. Vedle zástupců rady vědeckých institucí a předsedů obou komor parlamentu se osobně účastnil rovněž prezident Edvard Beneš, viz *Otevření Smetanova musea*. Národní listy 13. 5. 1936, s. 1.

121 Například v roce 1933 bylo muzeum otevřeno každou neděli, úterý a čtvrtek od 9 do 16 hodin. Plné vstupné činilo 3 a zlevněné 1,5 koruny, viz *Výstavy*. Národní listy 25. 3. 1933, s. 4. V roce 1941 bylo muzeum otevřeno již čtyři dny v týdnu (sobota, neděle, úterý a čtvrtek) od 9 do 16 hodin, plné vstupné setrvalo na 3 korunách, studentské na koruně. Pro srovnání lze doplnit, že Muzeum Bedřicha Smetany v Praze bylo v téže době otevřeno denně a vstupné činilo jednu korunu, což byla stejná výše jako v případě Národního muzea nebo Muzea hlavního města Prahy, viz *Pražská musea a památnosti*. Národní listy 19. 1. 1941,

3 Fotografie ze slavnostního otevření Muzea Františka Palackého a Františka Ladislava Riegera. Účastníci zprava: Přemysl Šámal, Karel Kašpar, François Charles-Roux, Karel Stloukal (čtoucí), Karel Baxa, Luboš Jeřábek, Zdenka Braunerová (nebo Gabriela Preissová), Bohuš Rieger ml. (Letem světem. Obrázkový týdeník. 22. 12. 1931, roč. 6, č. 10, s. 3.)

rozzrůstání sbírek památníku. Po smrti Bráfové se do interiéru přestěhovaly některé památky z vily v Roztokách, ale také z Malče, odtud například Palackého klavír.¹²² Zajímavá je zpráva z roku 1939, kdy agrární list *Venkov* uvedl, že posmrtná maska „otce národa“ byla „zakoupena pro Palackého museum v Praze“.¹²³ Bližší informace schází, takže nevíme, kdo a z jakých financí masku pro muzeum obstaral. Pokud se nejednalo o nákup ze strany rodiny či instituce samotné, mohl hrát roli i některý sympatizující spolek. Například už po oznámení vzniku muzea se Stálý oslavný výbor Františka Palackého v Lobkovicích zavázal pro pražský památník získávat „památky v Lobkovicích a okolí, pokud ovšem dostane se výboru od příslušných činitelů náležitě podpory“,¹²⁴ z čehož je zřejmé, že možnosti spolku byly v tomto směru značně omezené.

Návštěvníci muzea

O návštěvnosti muzea v prvních deseti letech jeho existence nemáme žádné zprávy až na občasná oznámení v tisku, že do něj některý spolek pro své členy uspořádal

příloha, s. IV.

122 *Ein Palacký- und Rieger-Museum in Prag*. Prager Presse 2. 4. 1930, s. 4.

123 *Posmrtnou masku Františka Palackého*. *Venkov* 26. 5. 1939, s. 4.

124 *Oslavy Fr. Palackého*. *Národní listy* 27. 5. 1930, s. 3.

„vycházku“.¹²⁵ Stejně tak se bohužel nedochovala téměř žádná svědectví návštěvníků památníku Palackého a Riegra po jeho otevření v roce 1931, ale máme k dispozici několik zpráv od osob, které navštívily byt Bráfové ještě před její smrtí nebo se vypravily na zámek v Malči. Díky těmto výpovědím dokážeme rekonstruovat, co mohli zažít návštěvníci pražského muzea, a navíc se můžeme pokusit vytvořit jejich základní typologii.

Aleida Assmannová na příkladu Osvětlení ukázala, že místa paměti mívají pro různé lidi rozdílné významy. Vždy záleží na tom, jaké jsou zkušenosti, znalosti, očekávání a intence toho kterého člověka. Pro přeživší je bývalý koncentrační tábor místem vzpomínky na prožité utrpení, pro pozůstalé hřbitovem, pro většinu návštěvníků z celého světa muzeem a pro politiky působivou kulisou pro jejich proslovy.¹²⁶ Obdobně se lišily zážitky lidí, kteří přicházeli na místa spojená s Palackým a Riegre. První skupinu návštěvníků, od nichž se nám příznačně dochovala drtivá většina svědectví, bychom mohli s trochou nadsázky označit jako „poutníky“. Jednalo se o zasvěcené osoby, které byly důkladně obeznámeny s osudy „otce“ a „vůdce“ národa a cíleně se vypravily do jejich obydli, aby se seznámily s prostředím, kde tito velikáni žili a pracovali.

Podobně jako Halbwachs se také tito návštěvníci domnívali, že duch člověka se otiskuje do svého okolí. Zachovaný domov Palackého a Riegra díky tomu představoval jedinečnou příležitost, jak lépe poznat a pochopit povahu těchto osobností. Jeden návštěvník Malče v tomto duchu napsal, že Riegrova „noblessa ducha, tato prostá vznešenost smýšlení, jakoby se zrcadlila v jeho okolí, ve všem, co jemu patřilo, čím se obklopoval, kde přebýval. Ta jeho residence, ten jeho domov, jsou toho dokladem i nyní, když pieta rodiny zachovala místa, kde žil, v nezměněném stavu, a stále je tu ještě tak, jak bývalo, když tudy chodíval.“¹²⁷

Z vybavení a výzdoby místností, nábytku nebo osobních památek se tito návštěvníci snažili vyčíst zájmy, vkus a charakter dřívějších obyvatel domácnosti. Například při porovnání pracoven Palackého a Riegra někteří shledávali markantní rozdíl mezi oběma muži daný nejen jejich odlišnou náturou, ale také dobou, k níž náleželi: „Na malé, prosté, spartánsky prosté, evangelicky prosté pracovně Palackého [...] a na rozsáhlé pracovně Riegrově, vypravené již zcela moderně, viděti je rozdíl generací probouzející se a již probuzené,“ napsal po návštěvě Malče v roce 1926 politik a novinář Antonín Hajn.¹²⁸ Takovéto dedukce ovšem mohly být poněkud zavádějící. Hajn při svém pozorování vycházel z předpokladu, že se malečské pokoje dochovaly v původní podobě, přičemž nebral v potaz, že interiéry v průběhu let procházely změnami, které s Palackým a Riegre nijak nesouvisely, a že jejich autenticita byla spíše zdánlivá.

Libuše Bráfová, která si uvědomovala, že lidé tímto způsobem posuzují jejího otce a děda, původnost pracoven na Malči problematizovala a opakovaně komentovala v tisku

125 Např. Sdružení přátel za starou Prahu, Sdružení pro povznesení znalosti památek, Sokol pražský, Klub přátel hraničářů Karla Stanislava Sokola, Česká společnost rukopisná nebo Ústřední spolek českých žen.

126 Assmannová, A.: *Prostory vzpomínání*, s. 371.

127 *V bývalé residenci Fr. Riegra*. Český svět. Illustrovaný čtrnáctidenník, 28. 12. 1906, s. 246; Podobně Karel Stloukal při otevření muzea: „Každá ze tří generací ponechala zde viditelné stopy své práce, svého vkusu, své celé doby.“ J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5.

128 Hajn, Antonín: *V Malči*. Samostatnost 21. 5. 1926, s. 1.

4 Pracovna Františka Palackého v Malči, stav v meziválečném období.

(Archiv Národního muzea, fond Bohuš Rieger ml., kart. 13, Fotografie Malče, inv. č. 560.)

uveřejňované popisy a fotografie malečských interiérů.¹²⁹ Vysvětlovala, že nejde o původní stav z časů Palackého a Riegra a že jejich četné portréty byly do pracoven přeneseny až po jejich smrti jejím bratrem Bohušem. Bylo by podle ní „komické“, kdyby se její otec a děd obklopovali galerií svých vlastních podobizen.¹³⁰ V případě Malče se podle Bráfové jednalo o pouhé „museum“, nikoli o autentické prostředí, jež by věrně odráželo charakter svých obyvatel a které zamýšlela vytvořit ve svém bytě.¹³¹

129 Např. Ludmila, Rudolf: *Maleč*. Světozor 24. 12. 1909, s. 274-276; *V článku o Malči*. Světozor 7. 1. 1910, s. 335; Hajn, A.: *V Malči*. Samostatnost 21. 5. 1926, s. 1; *Dopis paní Libuše Bráfové*. Samostatnost 18. 6. 1926, s. 2.

130 LA PNP, fond Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 12. 9. 1918.

131 Tamtéž.

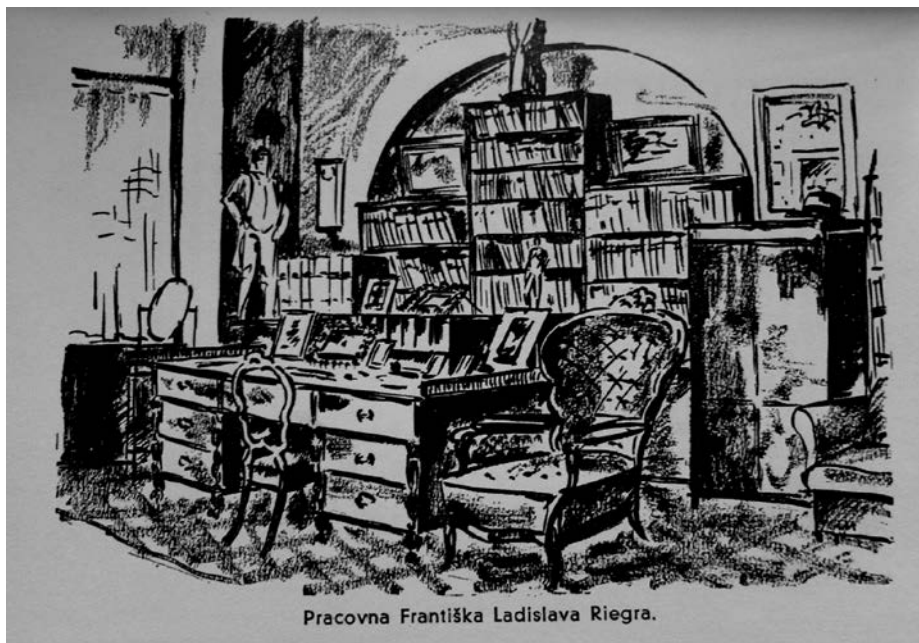
5 Pracovna Františka Ladislava Riegra v Malči, stav v meziválečném období.
(Archiv Národního muzea, fond Bohuš Rieger ml., kart. 13, Fotografie Malče, inv. č. 560.)

Z téhož důvodu Bráfové vadilo Hajnovo porovnání Palackého prosté pracovny s tou „modernější“ Riegrovou, což podle ní mohlo vrhat poněkud nepříznivé světlo na jejího otce. Hajnovi proto napsala dopis v němž objasnila, že „zařízení obou těch pokojů co se týče nábytku je z dob Xavera Auersperka, dřívějšího majitele Malče – zcela nezměněno, Palacký sám si ničeho nezařizoval (byl hostem své dcery Marie) a Rieger za svého života taktéž vše ponechal v starém původním empírovém slohu. [...] Můj otec dokonce neměl pro nádherné a moderní zařízení smysl, byl ve všem neobyčejně šetrným, neznala jsem nikoho, kdo by byl dovedl tak starých a zdálo se někdy i nepotřebných věcí užít, je důmyslně spravit, rozuměl dokonale všem řemeslům, ale moderně nic nezařizoval, vůbec celá rodina vyrostla ve velké spornosti.“¹³²

Paradoxem však je, že velmi podobně vnímal rozdíl mezi Palackým a Riegreem na základě vybavení jejich pracoven také Karel Stloukal, který ve své řeči při slavnostním otevření pražského muzea upozornil, že zatímco Palacký žil „v malém pokojíku zařízeném s evangelickou prostotou“, Riegrova pracovna je „zařízena již s jistým měšťanským pohodlím, zase odpovídajícím době“.¹³³ Podoba obou místností přitom měla odpovídat původnímu stavu, na což dohlížela sama Bráfová. Pokoje tak skutečně mohly mít určitou vypovídací hodnotu o povaze a životním stylu jejich obyvatel.

¹³² ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 29, koncept dopisu Libuše Bráfové Antonínu Hajnovi (adresát na dopise není uveden) z 5. 6. 1926.

¹³³ J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5.

Pracovna Františka Ladislava Riegra.

6 Pracovna Františka Ladislava Riegra v Malči, stav v meziválečném období.
(Archiv Národního muzea, fond Bohuš Rieger ml., kart. 13, Fotografie Malče, inv. č. 560.)

Velkou roli při výběru, na co návštěvníci domova Palackého a Riegra zaměří svoji pozornost, hrály jejich osobní preference a očekávání. Například studentka historie Olga Klímová toužila spatřit místo, kde tvořil její vzor a nejslavnější český dějepisec. V roce 1920 proto přišla do MacNevenova paláce a se svolením Bráfové si mohla prohlédnout pracovnu slavného historiografa, kde spatřila „*lože, na kterém Palacký skonal, sekretář, na kterém psal Dějiny. Dokonce i krabice, ve které měl uloženy lístky s citacemi*“. Bráfová ji následně v salonu ukázala rovněž některé Palackého portréty. Zatímco prohlídka těchto „relikvií“ na ni očividně silně zapůsobila a ještě po letech na ni s pohnutím vzpomínala, o předměty spojené s Riegremladá historička zájem nejevila, nebo se o tom alespoň neměla potřeby zmínit.¹³⁴ Podobně i Antonína Hajna při návštěvě Malče sice zaujala Riegrova pracovna, ale záměrně jí nevěnoval přílišnou pozornost, protože „*já jsem tenkrát nejel do Malče kvůli Riegrovi a jeho památkám, nýbrž kvůli Palackému a nechtěl jsem se již ani tím rozptylovati*“.¹³⁵

Oproti tomu katolický kněz Ladislav Daňha se roku 1933 vypravil na malečský zámek především kvůli „*vůdci národa*“. Daňha, jenž oceňoval Riegrův vřelý postoj ke katolické církvi, který u meziválečných politických elit nebyl samozřejmostí, si důkladně prohlédl

134 Květoňová, Olga [Klímová, Olga]: *Vzpomínka na paní Libuši Bráfovou*. Národní politika 1. 4. 1930, odpolední vydání, s. 2.

135 Hajn, Antonín: *V Malči*. Samostatnost 21. 5. 1926, s. 1.

7 Pracovna Františka Palackého v MacNevenově paláci v Praze.
(Marek, Josef Richard – Stloukal, Karel: Museum Fr. Palackého
a Fr. Lad. Riegra. Praha 1935, s. 29.)

pracovnu „vůdce národa“ i její vybavení. Poznamenal přitom, že „*kněze se radostně dotkne písemné pozhnání Sv. Otce Lva XIII. Dr. Riegrovi, zavěšené v ostění okenním, upomínka na Riegrovu římskou pouť r. 1891, na níž pí Riegrová dokonala svou životní dráhu ve věčném městě*“.¹³⁶ Oproti tomu podobiznu Jana Husa, která se nacházela tamtéž, kněz přešel bez povšimnutí. Každý návštěvník tedy směřoval pozornost především k tomu, co jej osobně zajímalo a co potvrzovalo představy, s nimiž na místo přišel. Oproti tomu obecnou pozornost návštěvníků poutal Palackého barometr.¹³⁷ Pravděpodobně kvůli tomu, že právě tento předmět dokázal mytického „otce národa“ poněkud polidštit. Bylo totiž známo, že

¹³⁶ Také zde se vyvstává problém autenticity. Pozhnaní Lva XIII. se totiž původně nacházelo v Riegrově ložnici a do pracovny je přenesl až jeho syn Bohuš. Původní umístění by tak napovídalo, že pro Rieger měla tato památka ještě daleko osobnější význam, než se domníval Daňha. Viz Bráfová, Libuše: *Maleč za Františka Palackého a dra Františka Ladislava Riegra*. Vlastivědný sborník východočeský 1929, s. 3–1, zde s. 6.

¹³⁷ Daňha, Ladislav: *Na Riegrově patronátní faře a na jeho zámku*. Lidové listy 3. 3. 1933, s. 2; J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5.

8 Pracovní stůl Františka Ladislava Riegra v jeho pracovně v Malči, stav v meziválečném období. (Archiv Národního muzea, fond Bohuš Rieger ml., kart. 13, Fotografie Malče, inv. č. 560.)

Palacký věnoval až pedantickou péči každodennímu pozorování počasí a zaznamenávání si meteorologických údajů do svého deníku.¹³⁸

Pro tento typ návštěvníků byla při prohlídce nesmírně důležitá imaginace, kterou podněcovala právě skutečná či domnělá autenticita místa.¹³⁹ Při příchodu do MacNevenova paláce a malečského zámku mívali hosté pocit, jako by tu Palacký nebo Rieger „byl ještě stále přítomen“.¹⁴⁰ Například Josef Richard Marek o bytu Bráfové napsal: „*Toto museum není vlastně museem: vcházíte sem jako na návštěvu k Bráfovům, k Riegrovům nebo k Palac-*

138 Např. Řezníček, V.: *Velký Čech*, s. 357; Červinka, Václav: *Vzpomínky na Palackého*. In: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého. Praha 1898, s. 141–152, zde s. 144; Chaloupecký, V.: Fr. Palacký, s. 187. Pravděpodobně z toho důvodu je tato Palackého „obsese“ připomínána i v jeho moderních životopisech, viz Kořalka, Jiří: *František Palacký (1798–1876)*. Životopis. Praha 1998, s. 537; Štaif, Jiří: *František Palacký*. Život, dílo, mýtus. Praha 2009, s. 297.

139 Kvůli tomuto efektu se během 19. století začaly v rámci muzeí vytvářet historicky věrné interiéry, v nichž bývaly předměty a umělecká díla zasazeny do kontextu své původní funkce. Viz Kesner, L.: *Muzea umění v digitální době*, s. 60 a 221.

140 *V bývalé residenci Fr. Riegra*. Český svět. Illustrovaný čtrnáctidenník, 28. 12. 1906, s. 244.

kým, a skoro se divíte, že vám nejde vstříc žoviální Rieger s laskavým úsměvem ve tváři, nebo že od stolu vedlejšího pokoje nevstane vznešený stařec, odloží pravě pero, které vpisovalo poznámky a opravy na okraj „Dějin národu českého“ [...].“¹⁴¹

Minulost a vzpomínky na ni se v tomto prostředí a v jednotlivých předmětech doslova zhmotňovaly. Vnímavá mysl dokázala tyto paměťové stopy zachytit a díky představivosti opět přivést k životu. Například „starý klavír, který stával v rohu velkého pokoje,“ podle Anny Lauermannové-Mikschové „zadržel snad v rezavějících strunách něco z písní Tomáškových, Smetanových, Dvořákových, písní to mládí rodiny Riegrovy.“¹⁴² Olga Klímová byla přesvědčena, že „každý kus nábytku pamatoval Palackého“¹⁴³ a Karel Stloukal při připomínce jednotlivých členů Riegrovy rodiny poznamenal, že „každý předmět, který zde leží, je posvěcen pohledy jejich očí, doteky jejich rukou, ozvěnou jejich hlasů.“¹⁴⁴ Podobně mohla působit i Riegrova malečská zahrada a park, které „znaly tu postavu zdravím kypícího muže, vysokým stářím nezdolaného kmeta [...]. Rád dlíval v zahradě, sám chopiv se práce na záhonech, u špalířů, rád procházel pod korunami stromů, zhlížel se v zrcadle rybníka.“¹⁴⁵ O to rušivěji byly vnímány změny svědčící o tom, že „živá“ minulost je ve skutečnosti už dávno pryč. Na Antonína Hajna proto silně zapůsobilo, když v malečském parku nenašel starou lípu, pod níž Palacký rád sedával: „[...] jen lípa podlehla zubu času a není po ní ani po jejím okolí v parku již nic, což – doznám se – mne hodně dojalo...“¹⁴⁶

Domácnost Palackého a Riegra přitom nevydávala svědectví pouze o svých členech, ale také o mnohých událostech českého politického a kulturního života 19. století, které byly s činností obyvatel domu nerozlučně spjaty. Nejednalo se tedy výhradně o muzeum jednoho rodu, ale o prvořadé místo paměti českého národa. Karel Stloukal proto při otevření památníku prohlásil: „Je málo míst v celé Praze tak bohaté historickými památkami, kde by genius místa ovanul českou duši tak mocně, jako v tomto starém domě. V jeho úzkých zdech jako by byly uzavřeny celé naše dějiny posledního století ve svém jádru.“¹⁴⁷ Obdobně na návštěvníky působila i Maleč: „Tu vás ovane dech zápasů za české státní právo v minulém století.“¹⁴⁸

Mnoho konkrétních předmětů a zákoutí v MacNevenově paláci i na Malči dokázalo v návštěvnících evokovat dávno minulé děje z osudů rodiny i národa, které se spolu nerozlučně propojovaly: „[...] je tu stará dubová podlaha, po níž svým pádným krokem chodíval Otec vlasti Fr. Palacký, když spřádal dějiny naší vlasti [...].“¹⁴⁹ „Zde v tomto malém pokojíku [...]

141 Marek, J. R. – Stloukal, K.: *Ovzduší buditelského rodu*. Národní listy 10. 3. 1935, s. 13.

142 Lauermannová-Mikschová, A.: *Lidé dob minulých*, s. 126.

143 Květoňová, Olga [Klímová, Olga]: *Vzpomínka na paní Libuši Bráfovou*. Národní politika 1. 4. 1930, odpolední vydání, s. 2.

144 J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5.

145 *V bývalé residenci Fr. Riegra*. Český svět. Illustrovaný čtrnáctidenník, 28. 12. 1906, s. 244.

146 Hajn, Antonín: *V Malči*. Samostatnost 21. 5. 1926, s. 1. O Palackého oblibě sedávat pod malečskou lípu vypravoval ve svých vzpomínkách Václav Červinka, viz Červinka, V.: *Vzpomínky na Palackého*, s. 145–146. Údaj následně přebírali další autoři, např. Chaloupecký, V.: *Fr. Palacký*, s. 180.

147 J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5.

148 Daňha, Ladislav: *Na Riegrově patronátní faře a na jeho zámku*. Lidové listy 3. 3. 1933, s. 2.

149 Lauermannová-Mikschová, A.: *Lidé dob minulých*, s. 126.

psal Palacký dějiny národa českého. Úzký psací stůl s poličkou knih nahoře mu stačil, aby vytvořil dílo, které vzkráslilo český národ. [...] U tohoto stolu byl redigován první naučný slovník český, zde byly psány koncepty Riegrových plamenných řečí, zde se hromadila četná politická korespondence z domova i ciziny, rozhodující po půl století o osudech národa. Tento pokoj byl po dlouhou dobu takřka úředním kabinetem české politiky a tento byl skutečným českým ministerstvem. Zde bývaly porady národních vůdců, zde umlouvány plány o postupu poslanců, zde činěna rozhodnutí osudová. Tyto zdí, tento nábytek slyšely opravdu kroky českých dějin a každá český cítící duše bude se zde zastavovati s pocity úcty a obdivu.¹⁵⁰

Právě pocit úcty je dobře patrný ve všech výše citovaných textech, přičemž v některých byl dokonce explicitně artikulován. Kupříkladu Olga Klímová měla vstupovat do Palackého bytu „s pocity skutečně posvátnými“.¹⁵¹ Rovněž podle Karla Stloukala stáli návštěvníci muzea na „místech celému národu posvátných“¹⁵² a jinde historik označil MacNevenův palác přímo za jednu „z nejvýznamnějších svatyní národní práce“.¹⁵³ Mnozí návštěvníci památníku Palackého a Riegra si skutečně mohli připadat jako „poutníci“, kteří se vypravili do důležitě „svatyně“ českého národa.

V tom spočíval zásadní rozdíl oproti druhé kategorii návštěvníků. Tu tvořili například běžní turisté, bezpochyby většina účastníků hromadných prohlídek muzea, ale třeba i mnozí žurnalisté, kteří měli o místě napsat reportáž. Tito lidé mohli, ale také nemuseli disponovat znalostmi o Palackém a Riegrovi. Na prohlídce nebyli citově zainteresováni a její primární účel pro ně nepředstavovalo přiblížení se k osobnostem Palackého a Riegra. Zachovaný domov „otce“ a „vůdce“ národa nechápali jako „svatyni“, ale spíše jako zajímavost a kuriozitu. Nedostavoval se zde u nich pocit „posvátné úcty“ ani schopnost imaginace, která by dokázala oživit minulost. Domácnost obou velikanů vnímali obdobně jako běžný zámecký či muzeální interiér, což se odráželo rovněž v jejich líčení prohlídky. Používali věcný jazyk, soustředili se na strohý popis interiéru, v podstatě redukováný na výčet předmětů, jež se v něm nacházely. Ve větší míře je zaujaly například národopisné sbírky Libuše Bráfové nebo obrazy Hudečka, Chitussiho, Mařáka, Čermáka či Mánesa, které se v pražském bytě nacházely. Tato umělecká díla přitom nebyla prezentována coby památky na Palackého a Riegra, ale jako cenné exponáty samy o sobě.¹⁵⁴

Jako příklad takového návštěvníka můžeme uvést učitele Rudolfa Ludmilu, který se roku 1909 vypravil do Malče a o své cestě napsal reportáž do *Světozoru*. Po lyrickém popisu okolní krajiny detailně přiblížil historii zámku, jeho dispozici a vnější vzhled. Zato jen minimum prostoru věnoval interiérům s památkami na Palackého a Riegra. Zdá se, že jej více než sídlo „vůdce národa“ zaujala zámecká zahrada nebo blízká „vesnička“ se sochou Jana Nepomuckého a „nepěknou“ budovou školy, přičemž jako zásadní informaci

150 J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5.

151 Květoňová, Olga [Klímová, Olga]: *Vzpomínka na paní Libuši Bráfovou*. Národní politika 1. 4. 1930, odpolední vydání, s. 2.

152 J. O. N. [Novotný, J. O.]: *Otevření rodinného musea Palackého a Riegrova v Praze*. Národní listy 18. 12. 1931, s. 5.

153 Stloukal, Karel: *Za paní Libuši Bráfovou*. Národní listy 30. 3. 1930, s. 1.

154 b. h.: *Palác čtyř budíteckých generací*. Národní listy 5. 1. 1941, s. 3.

uvedl, že „občerstvení najde turista ve dvou hostincích“.¹⁵⁵ Z celého článku je zřejmé, že pro Ludmilu představovala cesta do Malče příjemný výlet, nikoli pouť na významné místo české historické paměti.

Závěr

Libuše Bráfová stihla připravit vše potřebné pro to, aby z jejího pražského bytu v MacNevenově paláci krátce po její smrti vzniklo muzeum uchováající nejen rodinné památky, ale také autentické prostředí, v němž žilo několik generací Palackého a Riegrova rodu. Instituce bez větší újmy přečkala bouřlivé 20. století a funguje dodnes, přičemž je odbornou veřejností považována za mimořádně cennou památku, jejíž kulturní a historická hodnota s uplynulým časem roste.¹⁵⁶ V tomto ohledu Bráfová nepochybně uspěla a svých hlavních cílů dosáhla. Přesto je ale výsledek jejího úsilí učinit ze svého domova významné místo české historické paměti nejednoznačný.

Když Karel Stloukal v roce 1940 hodnotil dosavadní existenci památníku, nedokázal potlačit zklamání: „Bohužel, v prvním desetiletí trvání musea se velkomyšlný odkaz paní Libuše Bráfové-Riegrové nepotkal s porozuměním, jaké ideální zakladatelka od národa, a zejména Pražanů, očekávala.“¹⁵⁷ Historik svoji výtku dále nerozvedl, tudíž můžeme jen hádat, co přesně měl na mysli. Muzeum snad trpělo malou návštěvností, ale také mu mohla scházet morální a finanční podpora ze strany veřejnosti, mecenášů, města Prahy či státních úřadů. Je dost možné, že problémem bylo to vše dohromady.¹⁵⁸

Nutno dodat, že na tomto stavu měla podíl i samotná zakladatelka muzea. Hlavním motivem úsilí Bráfové bylo zachovat rodinné památky, nikoli propagovat určitou ideologii nebo výklad dějin. Hlavní pozornost proto soustředila na právní zabezpečení a financování svého interiéru, případně obnovení autentické podoby jednotlivých místností, zatímco otázku výkladu, prezentace sbírek, a hlavně sebe prezentace muzea, což je přitom z dnešního hlediska zásadní úkol každé takové instituce,¹⁵⁹ nebrala v potaz. Snad se domnívala, že její otec a děd vzhledem ke svému významu žádnou takovou propagaci nepotřebují a prohlídka jejich zachované domácnosti bude přirozeně budit zájem nejen pražského obecnstva. Tento předpoklad se však pravděpodobně nepotvrdil. Agilněji si přitom nepočínali ani nástupci Bráfové. Jediný Stloukal se pokoušel muzeum aktivně popularizovat, například skrze svůj novinový článek z roku 1935.¹⁶⁰ Přípravovaný průvodce po expozici, o němž se Stloukal zmínil a na kterém se měl autorsky podílet historik Václav Vojtíšek, dle všeho nakonec nevyšel. Kromě hromadných prohlídek se v památníku

155 Ludmila, Rudolf: *Maleč*. Světozor 24. 12. 1909, s. 274–276

156 Sršeň, L.: *Pražský salon u Palackých a Riegrových*, s. 106.

157 K. S. [Karel Stloukal]: *Desáté výročí smrti Libuše Bráfové-Riegrové*. Národní politika 27. 3. 1940, s. 4.

158 Další problém, na nějž upozorňoval i dobový tisk, představovala necitlivá výstavba věžovitých funkcionalistických obchodních domů v bezprostředním sousedství MacNevenova paláce, viz *Osud našich národních památek*. Večer 5. 3. 1937, s. 3.

159 Mezenská, E.: *Muzeum ve veřejném prostoru*, s. 222.

160 Marek, J. R. – Stloukal, K.: *Ovzduší buditelského rodu*. Národní listy 10. 3. 1935, s. 13.

zřejmě jen zřídka konaly různé akce a speciální výstavy, které by jeho činnost zpestřily, mediálně zviditelnily a přilákaly nové návštěvníky.¹⁶¹

vliv na atraktivitu muzea mohl mít ale ještě další faktor, na nějž upozornila jedna z návštěvnic bytu Bráfové Olga Klímová. Ta s odstupem času uvažovala, proč v ní prohlídka Palackého pozůstalosti zanechala tak silný dojem. Došla k závěru, že k tomu přispěla povaha místa, kde byly všechny předměty „uložené ne jako v museu, kde čekávají zaprášené a zprofanované tisíce lidských lhostejných pohledů – ale dosud žijící uprostřed lidí, opatrované jejich věrnou péčí, která nezapomíná a zahřívá je teplem svých vzpomínek“. Pro mladou studentku byla jedním z nejzajímavějších „exponátů“ v bytě sama Libuše Bráfová, která ji svou domácností provázela. V její „tváři, jež prozrazovala tolik podoby s otcem, planulo dvě krásných očí, jež svědčily o neušední inteligenci i dobrém srdci“.¹⁶² Rovněž Anna Lauermannová-Mikschová korunovala svůj vlastní popis Palackého a Riegrova bytu plného pamětihodností vylíčením svojí přítelkyně, která prostoru kralovala coby jeho strážkyně a ztělesnění slavné minulosti rodu: „A tichými kročejemi ve směsi svých památek a písemností rodiny Riegrovy kráčívala poslední ze starší generace těmito pokoji v naslouchání všeho toho, co bývalo.“¹⁶³ Osobnost Bráfové tedy výrazně přispívala k dotvoření atmosféry místa, která se po jejím odchodu musela nutně změnit.

Riegrova dcera si přála z domova svojí rodiny vytvořit muzeum, aby zachovala jeho autenticitu. Jenže to nebylo možné. Aleida Assmannová výstižně poznamenala, že „místa paměti, přetvářené v památníky a muzea, podléhají jednomu hluboko sahajícímu paradoxu: konzervování těchto míst v zájmu autenticity nutně znamená její ztrátu“.¹⁶⁴ Asi u žádného místa přitom není tento jev natolik patrný jako v případě domova. Nelze uchovat domov bez jeho přirozené funkce. Bez obyvatel a každodenního ruchu nezbytně ztratí svoji osobitost, životnost, skutečnou autenticitu a zůstane pouhým sterilním muzejním interiérem, kde jsou jednotlivé předměty odosobněny a vytrženy z jakékoli paměťové struktury, ve které se dříve nacházely.¹⁶⁵ K tomu došlo i v případě památníku Palackého a Riegra. Po smrti Bráfové se z rodinných památek staly „zaprášené a zprofanované“ exponáty a nezůstal nikdo, kdo by jim dokázal vdechnout život. Částečně to ještě dokázali zasvěcení návštěvníci skrze svoji imaginaci, ale s tím, jak ze světa odcházeli pamětníci,

161 Jediný podobný podnik, o kterém se podařilo nalézt zmínku v dobovém tisku, byla výstava měšťanské kultury z časů Palackého a Riegra, která se v památníku uskutečnila v roce 1935, viz *Výstava měšťanské kultury z doby Palackého a Riegrovy*. Večer 22. 5. 1935, s. 3.

162 Květoňová, Olga [Klímová, Olga]: *Vzpomínka na paní Libuši Bráfovou*. Národní politika 1. 4. 1930, odpolední vydání, s. 2.

163 Lauermannová-Mikschová, A.: *Lidé dob minulých*, s. 126; Také další lidé vzpomínali na Bráfovou jako na zásadní vjem, který si z návštěvy bytu v MacNevenově paláci odnesli, např. František Weyr: *Paměti*, s. 185.

164 Assmannová, A.: *Prostory vzpomínání*, s. 374.

165 Možná si i Bráfová uvědomovala, že zachování fyzické domácnosti není dostačující, protože jí bude něco důležitého scházet. Svědčily by o tom vzpomínkové texty, které v posledních letech života napsala a v nichž se pokusila zachytit, jak vypadal každodenní život její rodiny na Malči i v pražském bytě a společenský ruch, který tam za jejího děda a otce panoval. Viz Bráfová, L.: *Maleč za Františka Palackého a dra Františka Ladislava Riegra*; ANM, fond Libuše Bráfová, kart. 31, inv. č. 906, Mé vzpomínky na dětská léta, nepaginováno.

z Palackého se stále více stával formalizovaný symbol¹⁶⁶ a Rieger se postupně propadal do hlubších vrstev historické paměti, ubývali i tito jedinci. Zůstali pouze turisté, k nimž už bývalé obydlí „otce“ a „vůdce“ národa v tomto smyslu nehovořilo, a tím pro ně také do značné míry ztratilo zajímavost.

Ještě obtížnější situaci pro muzeum přinesla éra komunismu. Především Rieger se coby vůdce české „buržoazní“ politiky netěšil u vládnoucího režimu oblibě. Jeho jméno z názvu památníku, který v té době fungoval pouze omezeně, úplně zmizelo a mohlo se vrátit teprve po roce 1989.¹⁶⁷ Ovšem také ve svobodných poměrech se instituce potýká s některými potížemi. Podle svědectví Lubomíra Sršně například nebylo snadné získat finanční prostředky na důkladnou rekonstrukci interiéru, která se uskutečnila v 90. letech. Národní muzeum pro tento účel „neposílilo“ rozpočet památníku, a nakonec tak museli skrze sponzoring pomoci potomci Palackého a Riegra a rovněž pracovníci oddělení starších českých dějin, kteří renovaci prováděli a kteří na ni obětavě přispívali z vlastních výdělků.¹⁶⁸

Dalším setrvalým problémem památníku je jeho nízká návštěvnost. Mezi mnoha objekty spadajícími pod Národní muzeum se jedná o vůbec nejnižší čísla. Například v roce 2015 památník navštívilo 383 lidí¹⁶⁹ a počet se příliš nelišil ani v následujícím roce (325).¹⁷⁰ Příčin tohoto stavu je jistě více. Palacký s Riegreem dnes pravděpodobně nepatří mezi „nejatraktivnější“ postavy moderních českých dějin, na druhou stranu může hrát roli také malé povědomí veřejnosti o existenci zachovaného interiéru památníku, přetrvávající omezená přístupnost objektu, jeho nedostatečné propagace či chybějící víze, jakou roli by měla tato instituce plnit v rámci Národního muzea i české společnosti.¹⁷¹ Právě statistika návštěvnosti ale ukazuje, že při aktivní a správně zvolené formě prezen-

166 Štaif, J.: *František Palacký*, s. 323–324.

167 Sršeň, L.: *Pražský salon u Palackých a Riegrových*, s. 104.

168 Sršeň, L.: *Zpráva o probíhající rekonstrukci Františka Palackého v Praze*, s. 48; Drobná, Z. – Přenosilová, V.: *Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra*, s. 31.

169 Výroční zpráva Národního muzea za rok 2015 / <http://vyrocniizpravy.nm.cz/files/files/2015/Navstevnost-objektu-NM-2015.pdf>, citováno 27. 6. 2020.

170 Výroční zpráva Národního muzea za rok 2016 / <http://vyrocniizpravy.nm.cz/files/files/1-2016/VI-Komunikace/navstevnost/Navstevnost-2016-12-1.pdf>, citováno 27. 6. 2020. I když je vzhledem ke specifickému charakteru Památníku Palackého a Riegra i podmínkám jeho provozu obtížné jakékoli srovnání, alespoň pro zajímavost můžeme uvést návštěvnost dvou dalších objektů ve správně Národního muzea, které se mu svým pojetím blíží nejvíce. Památník Bedřicha Smetany v Jabkenicích navštívilo v roce 2016 2490 osob a Památník Jaroslava Ježka 799 osob, viz tamtéž.

171 Muzeum je možné v současné době navštívit od května do října, a to pouze po předchozí telefonické či mailové domluvě. Kromě komentovaných prohlídek, které probíhají jednou měsíčně, není možné památník navštívit o víkendy, tudíž v nejzajímavější dny z hlediska turistického ruchu, viz Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra / <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/pamatnik-frantiska-palackeho-a-frantiska-ladislava-riegra>, citováno 28. 8. 2020. V tomto specifickém případě pochopitelně není snadné nalézt ideální, a navíc finančně únosné řešení. Na jednu stranu je nutné zabezpečit maximální ochranu památníku a jeho mobiliáře, což s sebou nutně nese kromě nákladů také určitou regulaci návštěvnosti, na stranu druhou by mělo být smyslem každého muzea fungovat jako otevřená instituce, která se snaží aktivně oslovovat i širší veřejnost, nejen nadšence a „poutníky“. Právě proto by měla proběhnout širší odborná debata, v čem spočívá hodnota památníku Palackého a Riegra, jak ji tlumočit návštěvníkovi 21. století a jaké pro to zvolit optimální prostředky.

tace muzea nemusí scházet zájem veřejnosti o památník a jím připomínanou rodinu.

V roce 2018 došlo k výraznému zvýšení počtu návštěvníků, kdy si interiér prohlédlo 1494 hostů.¹⁷² Důvodem tohoto nárůstu bylo vedle připomínky dvousetletého výročí narození Františka Ladislava Riegra divadelní představení *Prosíme nesahat! Ve vzpomínce na přední českou rodinu*, které bylo v památníku v letech 2017 a 2018 za velkého zájmu veřejnosti opakovaně provozováno. Herci ztvárňující členy Riegrovy rodiny provázeli návštěvníky po interiéru a hráli scénky přibližující každodenní život a osudy obyvatel domu.¹⁷³ Muzeum tak po téměř devadesáti letech znovu ožilo a navrátil se mu, i když jen zdánlivě, charakter obývané domácnosti.

Zdá se, že obydlí dochované v původní podobě je pro takovouto formu prezentace svých sbírek i sebe sama více než vhodné. Opětovně se tak dokáže navodit autenticita místa a tím také představitost a zájem návštěvníků. Jednalo se o pozoruhodný experiment, který naznačil směr, jímž by se mohla v budoucnu ubírat popularizace Palackého a Riegrovy rodiny i jejich muzea, ale také mnoha dalších podobných „haus-muzeí“, která kvůli svému charakteru nemohou příliš obměňovat expozici a musí proto hledat jiné cesty, jak zaujmout veřejnost.¹⁷⁴ Samozřejmě se však v takových případech může jednat pouze o občasný doplněk standardního výkladu či dalších forem prezentace sbírek muzea. Takováto performance musí být navíc pojata citlivě vzhledem k duchu místa, v němž se odehrává. Pouze čas ukáže, zda divadelní představení v bytě „otce“ a „vůdce“ národa představovalo ojedinělé „oživení“ památníku,¹⁷⁵ nebo zda bude potenciál, který tato instituce nepochybně skýtá, ve větší míře využít, a pokud ano, jakými prostředky se tak stane.¹⁷⁶

172 Výroční zpráva Národního muzea 2018 / <http://vyrocni-zpravy.nm.cz/2018/komunikace-narodniho-muzea-4/navstevnost-4/>, citováno 27. 6. 2020.

173 *Prosíme nesahat! Ve vzpomínce na přední českou rodinu* / <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/prosime-nesahat-ve-vzpomince-na-predni-ceskou-rodinu>, citováno 27. 6. 2020. Ukázku z představení je možné zhlédnout v dokumentu České televize *František Ladislav Rieger* z roku 2018.

174 Srov. Matějková, L.: *Skrytý potenciál housemuzeí*, s. 51.

175 V roce 2019, kdy se již divadelní představení nekonala, se návštěvnost opět výrazně snížila. Památník podle výroční zprávy Národního muzea navštívilo ve zmíněném roce pouhých 151 osob, viz Výroční zpráva Národního muzea 2019 / <http://vyrocni-zpravy.nm.cz/2019/komunikace-narodniho-muzea-5/navstevnost-5/>, citováno 19. 3. 2021.

176 Zajímavé jsou v tomto ohledu postřehy potomka F. L. Riegra Václava Macháčka-Riegra, jenž ve svém nepublikovaném textu *Problém (ne)přístupnosti Památníku F. Palackého a F. L. Riegra v péči Národního muzea*, který mi byl pro účely této studie laskavě zapůjčen, navrhl některá opatření, jež by mohla vést k většímu zájmu veřejnosti o dochovaný interiér. Předně by měl být při výkladu a interpretaci památníku položen důraz na jeho roli politického a kulturního centra české společnosti 2. poloviny 19. století. Při tom by bylo možné využít konkrétní příběhy, které se k prostorům vážou, například jednání T. G. Masaryka a „vůdce národa“ o české politice na přelomu 80. a 90. let 19. století. Podobně by se při výkladu či divadelních představeních mohly zohlednit i některé výše reprodukované vzpomínky návštěvníků domu, například Elišky Krásnohorské či Františka Weyra. Takto by ve větší míře vynikl podvojný charakter bytu, který se nepojil jen s osudy jedné konkrétní rodiny, ale i s moderní českou historií, jak to zdůrazňoval při otevření muzea již Karel Stloukal. Podle Macháčka-Riegra by bylo možné rovněž využít přízemí domu ke vzniku „edukativní či osvětové expozice“ jako doplňku památníku, který kvůli svojí dispozici podobné možnosti nenabízí. Také by bylo možné v těchto prostorech zřídít místo pro společenská setkávání, například „stylovou kavárnu s atmosférou starých časů“.

“I want to keep the old things and set up a museum in the house...” Homes of Libuše Bráfová as Places of Personal and National Memory

Libuše Bráfová, daughter of František Ladislav Rieger and granddaughter of František Palacký, had three different homes during her life. Her first home was a flat in the MacNeven palace in Prague where the family was living for several generations. The second home was the castle Maleč. It was a summer residence of the ‘leader of the nation’ where Bráfová spent a lot of time as a child, but after her father’s death the family rented the castle and lost contact with the place. The third home of Bráfová was her vila in Roztoky. It was bought in 1903 as a home of Bráfová’s nuclear family and it wasn’t connected with her wider family. After the death of her husband Albín she decided to set up a museum of her family and its important members in her flat in Prague because she wanted to preserve the family memoirs and a position of her family in the Czech national memory. It was one of the first institution of its kind in the Czechoslovakia and Bráfová had had to solve out a lot of technical, financial and legal problems before she could set it up. After her death in 1930 the museum was officially opened. It’s difficult to say whether Bráfová succeeded in her intentions. She preserved the family memories and the authentic look of the family flat in Prague. The museum has survived the 20th century and still exists as a part of the Czech National Museum. On the other side Bráfová didn’t establish an important site of the memory for the Czech nation as she planned. A home without everyday family life have lost its authenticity and interesting for the audience. The museum attendance has been very low for a long time. That changed in 2017–2018 when a special theatre play took place in the flat. Members of Rieger’s family were played by actors who played scenes from the Rieger’s family life. All performances were sold out and it seems this could be a way how to revive the ‘authenticity’ of the home and popularize Palacký, Rieger and their museum in the 21st century.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.